

**KOLMEN KIRJAILIJAN MIELEN LIIKE TIETOISESTA TIEDOSTA-
MATTOMAAN KIRJOITTAMISPROSESSISSA**

Miettinen Danielle
Kandidaatintutkielma
Kirjoittamisen oppiaine
Jyväskylän yliopisto
Kevätlukukausi 2021

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Danielle Miettinen	
Työn nimi Kolmen kirjailijan mielen liike tiedostavasta tiedostamattomaan kirjoitusprosessissa.	
Oppiaine Kirjoittaminen	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika 10.4.2021	Sivumäärä 36+1
Tiivistelmä <p>Tarkastelen kandidaatintutkielmassani kolmen suomalaisen kirjailijan kertomusta siitä, mikä heitä auttaa kulkemaan tiedostavan ja tiedostamattoman mielen välillä kirjoitusprosessin aikana.</p> <p>Luovan kirjoittamisen tutkimuksen tehtävä on kartoittaa vastavuoroisuutta tiedostamattoman todellisuuden ja kriittisen, rationaalisen prosessin välillä. Tämä prosessi on tutkijoille edelleen monilta osin mysteeri. Tämän vuoksi kirjoittamisen prosessista käytetty kieli vilisee metaforia. Puhumme kaivoista, virroista, lähteistä, säiliöistä, porteista, löytöretkeilystä ja inspiraation palosta. Tutkielmani on yritys ymmärtää, millaiset asiat ja elämäntapahtumat saavat kirjoittajan luovan virran liikkeelle ja portit aukeamaan.</p> <p>Valitsin haastateltaviksi tamperelaisen Niina Hakalahden, kirkkonummelaisen Joel Haahtelan sekä nimettömänä pysyttelevän henkilön, joka valitsi itselleen salanimeksi Annikki Hanhisuo. Olen kerännyt tutkielmani aineiston puolistrukturoiduilla syvähaastatteluilta, joissa on tilaa haastateltavan vapaalle kokemukseronnalle ja merkityksenannon. Hyödynsin myös kertomushaastattelun menetelmiä, sillä ne antavat mahdollisuuden sellaisen aineksen esiin nousemiselle, mitä ei suorilla kysymyksillä tavoiteta.</p> <p>Haastattelemani kirjailijat ovat luovuustutkimusten näkökulmasta tyypillisiä kirjailijoita. Heidän lapsuutensa kasvuympäristö on ollut riittävän turvallinen, jotta he ovat uskaltaneet tutkia itseään ja maailmaa rehellisesti, elää elämänsä ydinminuudestaan käsin ja päästää irti kontrollista. Heidän kasvuympäristönsä on tarjonnut malleja luovan työskentelyn assosioivan ja koostavan vaiheen vaihtelusta eli alitajuisten ja tietoisien mielen yhteistyöstä. Taide, luonto ja leikki ovat rikastuttaneet heidän mieltään ja tarjonneet aineksia assosiaatioille. Heillä on myös kaikilla ollut elämässään varjoja, kuten yksinäisyyttä, lähipiirin sairautta, vanhempien ristiriitoja sekä ulkopuolisuuden tunnetta. Oman elämän jännitteiden purkaminen, itsestään selvän ottaminen sekä menetyksen sureminen ja hyväksyminen ajavat kirjailijoita kirjoittamaan.</p> <p>Tietoisien ja tiedostamattoman pääsevät yhteyteen kirjoittamisprosessissa, kun kirjoittajalla on riittävästi sisäistetty turvassa olemisen kokemus. Silloin hän uskaltaa omistaa osaksi itseään myös alitajuntansa tuntemattomat ainekset ja oman varjonsa.</p>	
Asiasanat – kirjoittamisen prosessi, tiedostava ja tiedostamaton, kertomushaastattelu, hermeneuttinen ymmärtäminen	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Sisällysluettelo

1 Toisen maailman porteilla – miksi tämä tutkielma?

Johdanto.....	1
---------------	---

2 Multaisia luurankoja kaivamassa

Mitä on tietoisien ja tiedostamattoman välinen liike kirjoittamisen prosessissa?

2.1 Salaisuuden portti ja muita metaforia.....	2
2.2 Hedelmöittämisestä synnyttämiseen.....	3
2.3 Taantumista ja aikuisuutta.....	3
2.4 Tietoinen.....	4
2.5 Esitietoisuus.....	4
2.6 Tiedostamaton.....	5
2.7 Assosiaatio.....	6
2.8 Intuitio.....	8

3 Aineisto ja menetelmä

3.1 Tutkielman tarkoitus ja avainsanat.....	10
3.2 Haastateltavien valinta ja haastattelukysymykset.....	10
3.3 Puolistrukturoitu syvähaastattelu.....	10
3.4 Kertomushaastattelu.....	11
3.5 Narratiivinen temaattinen analyysi.....	11
3.6 Hermeneuttinen tutkimusote.....	13
3.7 Eettiset näkökohdat.....	13

4 Keinussa tiedostavan ja tiedostamattoman välillä

Haastatteluaineiston analyysi

4.1 Narratiivien merkityskokonaisuuksia etsimässä.....	15
4.2 Keinussa assosiaation ja koostavan ajattelun välillä.....	15
4.3 Totuudellisuus kirjoittajan ominaisuutena.....	18
4.4 Kehdossa kasvaa keinumisen siemen – lapsuuden merkitys.....	20
4.5 Ristiriidat.....	21
4.6 Rakkaus ja hyvyys.....	23
4.7 Toisten tekemän taiteen vastaanottaminen.....	24
4.8 Unet.....	26
4.9 Kirjalliset esikuvat polulla tiedostamattomaan.....	28
4.10 Leikki.....	29

5 Luvattu maa

Opitun soveltaminen omassa kirjoittajan työssä

5.1 Yhteenveto.....	30
5.2 Miten saan oman mieleni liikkumaan tiedostavan ja tiedostamattoman välillä kirjoitusprosessissa?.....	30
5.3 Jatkotutkimuksen aiheena in-Spiraatio	31

6 Lähteet ja kirjallisuus.....33

Liite 1 Haastattelukysymykset

Toisen maailman porteilla – miksi tämä tutkielma?

Mikä auttaa kirjailijaa kulkemaan kirjoitusprosessin aikana tiedostavan ja tiedostamattoman mielen välillä? Tämä paljon tutkittu ja edelleen monilta osin selittämätön liike kiehtoo ja kiinnostaa minua sekä ammatillisen että henkilökohtaisen kasvun näkökulmasta.

Toimittuani parikymmentä vuotta journalistina aloin kuunnella taiteilijoita ihmetyksen vallassa. Ymmärsin, että he puhuvat jostakin, minkä olin aavistanut viimeksi kuunnellessani satuja äidin sylissä. Taiteilijat kävelevät edelleen vaatekaapin läpi toiseen maailmaan tai lentävät matka-arkulla lumottuun itään. Minulle tulee vain kuhmu otsaan, kun yritän samaa.

Kirjoittamisen perusopinnoissa Hämeen kesäyliopistossa kirjailijat Taija Tuominen ja Niina Hakalahti näyttivät kädestä pitäen, miten uutistoimittajakin voi pujahtaa satujen ja taiteen maailmaan kuin itseltään salaa. Ruosteinen portti narahti kutsuvasti. Ensin vain kurkistin sisälle vieraan valtakunnan rajalla, mutta hetken päästä en olisi enää ollenkaan halunnut palata. Harmi vain, että opinnot loppuivat ja minä liu'uin sadun, leikin ja unen maasta takaisin tietoisesti sisälle. Ovet paukahtivat kiinni, pam!

Terapeuttisen kirjoittamisen opinnot Turun kesäyliopistossa synnyttivät ikävän uudelleen. Miksi jatkaisin urani loppuun saakka vain järjen, kontrollin ja tietoisuuden aivopoimuilla, jos on mahdollisuus ammentaa myös alitajunnan maailmasta? Haluan liikkua rationaalisesta intuitiiviseen, itsesensuurista flow-tilaan.

Muutos alkaneen siitä, että tulen tietoiseksi halustani muuttua. Tämä kandidaatintutkielma on yritys ymmärtää sitä, mitä minulla ei ole. Haluan ymmärtää luovaa prosessia ja astua vaatekaapin läpi toiseen maailmaan. Otan askeleita sitä kohti haastattelemalla kolmea kirjailijaa, Joel Hallikaista, Niina Hakalahtea ja Annikki Hanhisuota.

Luku 2

Multaisia luurankoja kaivamassa

Mitä on tietoisien ja tiedostamattoman välinen liike kirjoittamisen prosessissa?

2.1. Salaisuuden portti ja muita metaforia

”Kun aloitan, en tiedä, mistä tulen kirjoittamaan. Minulla on se alkukuva, josta jo puhuin. Alitajunta on lähdeaineistoni, kaikki sinne painuneet asiat, ihmiset, tapahtumat, tunteet. Voisin verrata kirjoittamista nukahtamiseen – menen silloin toiseen todellisuuteen, enkä etukäteen tiedä, mitä sieltä tuon lauseiden hahmossa takaisin tullessani. Katseeni suunta on kohdistunut omaan sisimpään.” (Riitta Jalonen 2003, 43.)

Kirjailija Riitta Jalonen on ollut koko kirjailijanuransa kiinnostunut tiedostamattoman ja tietoisien mielen yhteistyöstä. Hän sanoittaa rikkaasti maastoa, jota tutkin kirjoittaessani tätä kandidaatintutkielmaa: ”Aivan kuin tuntemattomat kasvit nousisivat kirjoina ihmeteltävämme ja tehtävänä olisi selvittää, millaisesta siemenestä ne lähtivät itämään ja miksi juuri ne saivat kirjaksi kutsutun valmiin muodon” (Jalonen 2007, 44).

Valitsemani lainaukset häneltä ovat kädenojennus salaisuuden portilla: Olet aavistanut oikein, täällä on enemmän kuin uskoitkaan. Mutta siellä on muutakin, jotakin, johon en ole valmistautunut. Siellä on surua ja pelottavaa haurastumista.

Kun mielen sisäinen tiedostamaton aines nousee tietoisuuteen, tapahtumaa kuvataan usein keventymisenä ja puhdistumisena. Jalonen on kokenut prosessin toisin. Hänelle käsikirjoitus ei ole kuin vastasyntynyt lapsi, vaan ennemmin vanha, mullan alta pimennosta esiin kaivettu luuranko. Kirjailijan mielen tiedostamaton aines on saanut luurangon muodon yhtyessään kirjoitusprosessin aikana läsnä olevaan hetkeen. (Jalonen 2007, 45.)

Jalonen kuvaa kirjan kirjoittamisen jälkeistä olotilaa vahingoittuneeksi. Vahingoittumisen tunne syntyy siitä, että kirjailija tulee kirjoittamisen aikana ohueksi. Syvyys suunnassa kirjoittaminen edellyttää haurastumista. Ja toisaalta kirjoittaminen vaatii voimaa kestää tämä ohuus. (Jalonen 2007, 45–46.) ”Esikoisteosta kirjoittaessani en kirjailijan työn kahtiajakautunutta luonnetta voinut onneksi edes arvata” (Jalonen 2007, 46). Mitä nämä tuntemattomat kasvit, luurankojen esiin nouseminen ja haurastuminen ovat tieteen kielellä?

Luovan kirjoittamisen tutkimuksen tehtävä on kartoittaa vastavuoroisuutta alitajunnan todellisuuden ja kriittisen, rationaalisen prosessin välillä. (Karjula 2014, 160.) Luovan kirjoittamisen tutkija, professori Mike Sharples huomauttaa, että tutkimus ei ole pystynyt luomaan teoriaa luovan kirjoittamisen prosessista. Tämän vuoksi kirjoittamisen prosessista käytetty kieli vilisee metaforia. Puhumme kaivoista, virroista, lähteistä, säiliöistä, porteista, löytöretkeilystä ja inspiraation palosta. Silloin kun metaforat toimivat, niitä voi toki käyttää, Sharples toteaa, mutta niistä tulee helposti ymmärtämisen korvikkeita. Kun metaforia käytetään huolellisesti, ne auttavat kuvaamaan ja ymmärtämään kirjoittamista sen sijaan että ne tukkisivat ajattelua. (Sharples 4, 1999.) Pidän Sharplesin raittiin ajatuksen mielessäni ryhtyessäni etsimään käsitteille määritelmiä. Osa käyttämästäni kirjallisuudesta on melko vanhaa, mutta edelleen paljon lainattua ja ajankohtaista.

2.2. Hedelmöitymisestä synnyttämiseen

Psykoanalyttikko ja professori Tor-Björn Hägglund jakaa luomistapahtuman kahteen osaan: inspiraatioon eli innoituksen vaiheeseen ja elaboraatioon eli muokkauksen vaiheeseen. Jaottelu sopii hyvin kirjoittamisprosessissa tapahtuvaan edestakaiseen liikkeeseen tiedostavan ja tiedostamattoman mielen välillä. Luovassa tapahtumassa voidaan psykoanalyttisen tutkimuksen valossa erottaa myös psyykkensisäinen luova tapahtuma, luova aikaansaannos, luova vastaanottaminen ja luova kyky persoonallisuuden piirteenä. Inspiraatiovaiheen aikana mielen piilotajuiset (tiedostamattomat) ainekset pääsevät nousemaan tietoisuuteen. Tällainen mielen virittyneisyys avaa tilaa tunteille, joita pidetään luovuuden perustana.

Hägglund rinnastaa luovuuden synnyttämisen ihmeeseen. Inspiraatiossa mieli hedelmöittyy, minkä jälkeen inspiraation siemen rikastuu ja kehittyy ihmisen mielessä. Mielen valmis hedelmä aiheuttaa painetta tulla puetuksi luovan ilmaisun muotoon. Kun kyseessä on kirjailija, hän tuntee pakottavaa tarvetta alkaa kirjoittaa. (Hägglund 1985, 126–128.)

2.3. Taantumista ja aikuisuutta

Runoilija ja kirjoittamisen opettaja Risto Ahti pitää luovuuden tapahtumassa tärkeänä, että kirjoittaja riisuu yltään roolit ja on vain ihminen. Näin hän voi saavuttaa ”olemisen ytimen”, alkukantaisen ja ympäristön paineista mahdollisimman vapaan tavan olla ja kirjoittaa. (Olli 2011, 14.)

Psykoanalyttisessa ajattelussa tässä on kyse minän taantumisesta, joka palvelee terveessä mielessä liikettä tiedostavan ja tiedostamattoman välillä. Kirjoittaja kykenee liikkumaan tarkoituksenmukaisesti regressoituneen ja aikuisen mielen välillä. Tälle luovalle taantumalle on ominaista halu antautua tuntemattomalle ja löytää sieltä uutta. Luova taantuma alkaa inspiraatiosta. Sen voivat synnyttää esimerkiksi aistielämykset tai suhteissa koetut tunteet. Inspiraatio voi olla tiedostettu tai tiedostamaton, eikä siihen välttämättä liity sanoja. Inspiroituva ihminen uskaltaa antautua tuntemattomalle ja kokea uutta. Hänellä on joustava mieli ja rohkeus löytää ja erehtyä. Inspiraatio tarvitsee mielessä tyhjän paikan. Ihmisen on tunnettava ”vajausta”, riittämättömyyttä ja kyllästyneisyyttä ottaakseen inspiraation vastaan. Myös etsijät ja omien kykyjensä epäilijät saattavat inspiroitua herkästi, samoin kuin menetystä, surua tai pettymystä kokeva mieli. Tasapainon järkkäminen tekee ihmisen vastaanottavaisemmaksi inspiraatiolle. (Hägglund 1985, 129–130.)

2.4. Tietoinen

Psykoanalyttisen mallin ihmismielen kehityksestä luonut tutkija Veikko Tähkä määrittelee tietoisuuden ytimekkäästi: se on ihmisen subjektiivista selvilläoloa omista psyykkisistä sisällöistään (Tähkä 2001, 141).

Tietoisuuden voi määritellä myös subjektin välittömänä tietoisuutena sekä kokemuksensa sisällöstä että kokemuksestaan. Havaintotietoisuus on välitöntä tietoisuutta havainnon kohteesta eli ”ihminen on tietoinen havaitsemisen kohteina olevista ärsykkeistä” (Vuorinen 1984, 23). Mielleyhtymien eli assosiaatioiden välityksellä tietoisuus ottaa piiriinsä myös menneisyyttä ja tulevaisuutta. Muistin sisällöt täytyy virittää uudelleen havainnon kaltaisina mielikuvina, jotta ihminen voi tulla niistä tietoiseksi. Esimerkiksi uunissa paistuvan joulukinkun tuoksu voi palauttaa mieleen lapsuuden jouluun liittyviä tapahtumia ja tunteita.

Tietoisuus itsestä eli minätietoisuus tarkoittaa ihmisen kykyä asettua mielessään itsensä ulkopuolelle. Ihminen tiedostaa itsensä ajatustensa, tunteidensa, mielikuviansa, liikkeidensä ja muiden toimintojensa yksilöllisenä käynnistäjänä ja tuottajana.

Ihmisen kyky olla yhtä aikaa sekä kokeva subjekti että oman kokemuksensa kohde eli objekti edellyttävät sekä havaintotietoisuutta että minätietoisuutta. (Vuorinen 1984, 24.)

2.5. Esitietoisuus

Kirjoittamisen prosessin kannalta keskeinen käsite on tiedostavan ja tiedostamattoman välille sijoittuva esitietoisuus. Sitä kuvataan usein sanoilla aavistuksenomainen, intuitiivinen, tietoisuuden rajamailla oleva ja tietoiseksi pyrkivä. ”Esitietoinen tulee tietoiseksi, jos ihminen kiinnittää asiaan huomiota. Vastaavasti esitietoinen ’vajoaa’ tiedostamattomaan, jos sen lähempään tarkasteluun ei ole aihetta.” (Vuorinen 1984, 24.)

2.6. Tiedostamaton

Sydän lyö ja keuhkot hengittävät ilman, että tiedostamme sitä. Myös ajattelun piirteiden säätely on monilta osin tiedostamatonta. (Jalonen 2006, 236.) Psykologian sanakirjassa käsitteet alitajunta ja tiedostamaton ovat synonyymeja. Yksinkertaisen määritelmän mukaan alitajunta on persoonallisuuden tiedostamaton osa, joka vaikuttaa myös käyttäytymiseen. (Kalliopuska 2005, 17.)

Kirjoittamisen prosessia ei koskaan voi tietoisesti hallita, koska siinä toteutuu yhtä aikaa monia prosesseja, joista kirjoittaja ei ole tietoinen. Maailman havaitseminen, muistaminen, kuvittelemine ja ajattelemine ovat monelta osin tiedostamattomia mielen prosesseja.

Sanapari ”tiedostamaton tajunta” oli 1870-luvulla tutkijoiden parissa muoti-ilmiö. (Jalonen 2006, 22.) Tiedostamaton on edelleen keskeinen käsite tutkittaessa muun muassa persoonallisuutta, muistia ja unohtamista sekä unta ja luovaa toimintaa. Moniulotteisen käsitteen voi jakaa kolmeen osaan: tiedostettavissa oleva tiedostamaton, neutraali tiedostamaton ja dynaamisesti tiedostamaton. (Vuorinen 1984, 25–27.)

Tiedostettavissa oleva tiedostamaton mielensisältö on varastoituna säilömuistiin. Aistien kautta aivoihin välittyvät ärsykkeet saavat aivot tilaamaan säilömuistista sisältöjä työmuistiin. Työmuisti käynnistää toimeenpanojärjestelmän, joka tuottaa yksilön sisäisyydestä katsottuna mielekkään reaktion. Kuulen radiosta lääkärikeskuksen mainoksen ja muistan unohtaneeni varata ajan laboratorioon. Avaan läppärin ja varaan ajan. Kirjoittaessani mummolani alakerassa sijainneesta kylpyhuoneesta muistan, miltä jyrkkien kierreportaiden kokolattiamatto tuntui jalkapohjan alla. Samalla alan tuntea portailta lipeämiseen liittynyttä pelkoa.

Neutraali tiedostamaton on ainesta, johon olemme hukanneet hakuavaimet, eikä sen mieleen palauttaminen ole mahdollista.

Dynaamisesti tiedostamaton tarkoittaa persoonan tasapainolle merkityksellisiä kokemuksia, joita ihminen ei kykene tiedostamaan niihin liittyvän psyykkisen kivun vuoksi.

Kysymys on torjutusta eli tiedostavasta mielestä tarkoituksellisesti poissuljetusta mielen alueesta. Sigmund Freud kuvasi tätä käsitteellä paradoksaalinen tiedostamaton. Tätä tiedostamattoman aluetta kutsutaan myös piilotajunnaksi, mikä viittaa torjuttujen tunteiden ja motiivien piiloutumiseen tietoisuudelta. (Vuorinen 1984, 27; vrt. Tähkä 2001, 152.)

Jungin mukaan piiloon voi mennä myös sellaisia asioita, jotka eivät ole ihmiselle enää ajankohdaisia ja jotka ovat menettäneet energiansa (Jung 1991, 37).

Sigmund Freudin psykoanalyttisessä teoriassa alitajunnasta tiedostamatonta edustavat kaikki ne psyykkiset toiminnot, jotka on torjuttu tietoisuudesta egolle liian uhkaavina. (Kalliopuska 2005, 204.) Freudilaiseen käsitykseen alitajunnasta liittyy myös termi Id. Se on torjuttujen toiveiden, viettien ja kompleksien varasto. Id pyrkii välittömään mielihyvään ja tyydyttämään impulssit, jotka ego ehkä torjuu. (Kalliopuska 2005, 76.)

Jungin mukaan tiedostamaton ei ole torjuttujen asioiden varasto kuten Freudilla, vaan se on neutraali, kuin luonto, ja sisältää sekä positiivisia että negatiivisia elementtejä. (Ehnberg 2013, 40–41.)

Psykologi Tony Dunderfeltin teoriassa alitajunta muodostuu miljoonista skripteistä eli sisäistetyistä toiminnan ohjauksista, jotka toimivat lähes automaattisesti. Alitajunta on kuin psykologinen immuniteettijärjestelmä, joka yrittää jatkuvasti auttaa ihmistä. Skriptit laskevat, tasapainottavat ja ohjaavat luovasti ihmisen mieltä. (Dunderfelt 2008, 65, 68.)

Luovasta kirjoittamisesta väitellyt Emilia Karjula tuo esille luovan kirjoittamisen tutkijan Abi Curtisin tärkeän huomion: kirjoitusoppaissa usein toistettu puhe alitajunnasta säiliönä, josta kirjoittaja ammentaa, tarvitsee rinnalleen alitajunnan tarkempaa määrittelyä (Karjula 2020, 94).

Karjula lainaa Curtisin määritelmää, jossa alitajunnan käsitteen tilalla on tiedostamaton: se on toisiinsa kytkeytyvien assosiaatioiden verkosto, prosessi, jota ei voi erottaa todellisuudekseen. Sitä värittävät yhteydet, aukot, suhteet ja jäljet. (Karjula 2020, 94.)

2.7. Assosiaatio

Kirjoittamisen tutkimuksessa tiedostamattoman ja tiedostavan välistä liikettä kuvataan muun muassa käsitteellä assosiaatio. Siinä kaksi miellettä liittyy toisiinsa niin, että toinen niistä palauttaa mieleen toisenkin. (Jalonen 2006, 16.)

Daniel Kahneman on luonut käsitteen assosiativinen aktivaatio. Siinä syntyneet ajatukset laukaisevat monia muita ajatuksia, jotka leviävät vyörynä aivoihin. Mielen monimutkaisesta tapahtumien kokonaisuudesta paljastuu Kahnemanin mukaan johdonmukaisuus. Kaikki

verkoston osat kytkeytyvät toisiinsa ja vahvistavat toisiaan. Kuitenkin vain muutama vyöryssä syntyneistä ajatuksista nousee tietoisuuteen. (Kahneman 2012, 64–66.)

Vapaata assosiaatiota hyödynnetään myös Freudin kehittämässä psykoanalyysissa. Hän tutki paljon potilaidensa uniin kytkeytyviä assosiaatioita. Freud piti kaunokirjallisuutta unien tapaan toimivana, epäsuorasti viestittävänä fantasiana. (Jalonen 2006, 23.)

Kirjoittamisen assosiaatiosta 1900-luvun suomalaisessa proosassa väitellyt kirjailija Olli Jalonen pitää psykoanalyysin käsityksiä luovuudesta edelleen merkityksellisinä, kun tutkitaan kirjoittamisen assosiaatiota. ”Psykoanalyysissa luovuutta lähestytään usein varhaisten lapsuudenkokemusten kautta. Maagiseksi luovuudeksi kutsutaan elämän alun luovuutta, jossa luovuus syntyy imetyksen aistimusten ja mielikuvien ruvetessa yhdistymään assosiatiivisesti. Näin alkunsa saanut luova potentiaali on löydettävä lopun elämän samankaltaisena” (Jalonen 2006, 24).

Professori ja psykoanalyytikko Tor-Björn Hägglund kuvaa tunnetason assosiaation ja kehittyneen ajatuskyvyn synteesiä psykoanalyysissa seuraavasti: ”Maagiselle tunteelle ja ajatukselle on ominaista luottaminen tunnetason assosiointiin ja ihmisen tunnetarpeiden ensisijaisuus, kehittyneelle ajatuskyvylle taas luottaminen johdonmukaiseen loogiseen ajatusassosiointiin ja havaittavien tosiasioiden huomioimiseen. Psykoanalyysissa, kuten luovassa toiminnasakin, tehdään synteesi näistä kahdesta.” (Hägglund 1991, 29.)

Olli Jalosen mukaan psykoanalyttisen hoitotilanteen kuvaus on lähellä monien kirjailijoiden kuvausta luovasta työstään. Psykoanalyysin käsitteistöä käyttävässä kirjoittamisen tutkimuksessa analyytikon tilalla on kirjoittaminen. (Jalonen 2006, 25.)

Psykoanalyytikko Pirkko Siltalan mukaan kirjoittamisen luova prosessi on se lähin toinen, johon kirjailijan sisäiset kokemukset ja koko sisäinen piilotajuinen maailma transferoituvat vastustuksen ja odotuksen saattelemana (Siltala 1993, 8).

Tämä yhdistyminen auttaa kirjailijaa tulemaan paikkaan, jota kuvataan Olli Jalosen tutkimuksessa suljetuksi ja pimeäksi, tyhjäksi paikaksi. Paradoksaalisesti suljettu, pimeä ja tyhjä paikka onkin kuvien ja sanojen lähde. Parasta virtaavaa vaihetta kirjailijat ovat kuvanneet myös pohjavirraksi, lähteeksi, muistisäiliöksi ja säkiksi. (Jalonen 2006, 240.)

Kirjailija Mika Waltari vertaa kirjoittamista unennäköön: ”- - intensiivistä elämää mielikuvituksen vallassa voisi tavallaan verrata uneen, koska tätä intuitiota, salatajuntaa johtavat niin epälainmukaiset, oikulliset, välähdykset, jotka tulevat lisäksi kaikkeen ennen suunniteltuun, ettei niitä voi minun mielestäni mitenkään lainomaisesti tai järjellisesti selittää. Ero on vain siinä, että luovassa työssä tietoisuus kuitenkin koko ajan hallitsee tapauksia ja löytää niille

tyyllillisen muodon, joka ei ole sillä lailla harhauttava kuin unien repliikit” (Waltari 1980, 437–438).

2.8. Intuitio

Intuitiota tutkineen Asta Raamin mukaan ihminen voi intuitiota kehittämällä integroida tiedostamattoman ja tiedostavan mielen toimimaan paremmin yhteistyössä.

Ihmisen ajattelusta on alitajuista suurempi osa kuin yleisesti ajatellaan. Aivojen neurologinen järjestelmä on monimutkainen, monikerroksinen ja hajautettu järjestelmä. Se koostuu miljardeista soluista, jotka toimivat lukemattomilla tavoilla. Suurin osa kaikesta tästä tapahtuu ihmisen sitä tiedostamatta. (Raami 2015, 35–36.)

Kirjailijoiden ja psykoanalyttikkojen lisäksi myös neurofysiologia ja lääketiede kuvaavat tiedostamatonta mieltä usein suureksi säiliöksi, joka on täynnä muistoja, opittuja asioita ja prosesseja, joita tietoinen mieli ei tavoita.

Tietoinen mieli puolestaan käsittää ajattelun ja päättelyn. Tietoisuus toimii lineaarisessa ajassa ja ymmärtää maailman luonnonlakien ja aineen kautta. Se myös tiedostaa itsensä ja tarkkailee itseään. (Raami 2015, 38.)

Psykologisen tutkimuksen vallitseva teoria ihmisen mielestä jakaa ajattelun intuitiiviseen ajatteluun ja tietoiseen päättelyyn (reasoning). Tätä kutsutaan kaksoissysteemimalliksi tai duaaliprosessiksi. Tietoinen ajattelu ja päättely käyttää kielellisiä käsitteitä ja liikkuu menneen, nykyisen ja tulevan välillä. Se on hidas, työläs, jaksoittain tietoa prosessoiva, analyttinen, kontrolloitu ja perustuu sääntöihin. Intuitiivinen ajattelu on puolestaan automaattista, nopeaa, assosioivaa ja vaivatonta. Se voi käsitellä valtavaa ärsykemäärää yhtäaikaisesti. Se on myös sisäsyntyistä, täysin luonnollista ja ominaista myös eläimille. Ihmisen ajattelu liikkuu näiden kahden erilaisen prosessin välillä yleensä automaattisesti. Luovassa työssä tarvitaan sekä intuitiivista että järkeilevää mielen prosessia. (Raami 2015, 37–38.)

Raamin mukaan tiedostamattoman mielen prosesseihin voidaan tietoisesti vaikuttaa. Tai ainakin ihminen voi tulla tietoisemmaksi tiedostamattomasta ajattelustaan ja käyttäytymisestään. (Raami 2015, 39.) Parhaassa tapauksessa ihminen voi tietoisesti hyödyntää sekä intuitiivisia että järkeilyn kykyjään. (Raami 2015, 43.)

Intuitiivinen tieto voi olla peräisin mielestä, ruumiista, ajattelusta, muistista, ympäristöstä, tunteista, kehollisesta tiedosta (embodied cognition) tai aisteista. Intuitiivisilla kyvyillä ihminen voi tietää sellaistaikin, josta hänen tietoinen mielensä ei ole lainkaan tietoinen. Raami

viittaa tässä muun muassa ennalta aavistamiseen ja muihin ylikuonnollisiin kokemuksiin. (Raami 2015, 43.)

Muun muassa kirjailija Annika Idström on kertonut tällaisista kokemuksista: ”Vuonna -84 kirjoittaessani veljeni Sebastiania elin vaihetta, josta mainitsin edellä, aineellinen näkyvä todellisuus kalpeni unien rinnalla. Omakehittäisesti tajusin jotakin oleellista tajunnan eri tasoista, ajan ja paikan suhteellisuudesta ja siitä miten ohut kerros tämä konkreettinen, näkyvä todellisuus on.” (Idström 1988, 33.)

Intuition ja tiedostamattoman ajattelun tutkiminen ja tavoittaminen mallintamista varten on paradoksi. Tieteellä ei vielä ole teoriaa siitä, kuinka intuitio toimii ja miten se rakentuu. On vain hypoteeseja. (Raami 2015, 44.)

Tiedostamaton on siis edelleen salaisuus. Tämän tutkielman tarkoituksena on kurkistaa salaisuuden portista kolmen kirjailijan kokemuksen kautta.

Aineisto ja menetelmä

3.1 Tutkielmani tarkoitus ja avainsanat

Tutkielmani tarkoituksena on kuvata ja ymmärtää kolmen suomalaisen kirjailijan kokemuksia liikkeestä tiedostavan ja tiedostamattoman mielen välillä kirjoitusprosessissa.

Avainsanoja ovat kirjoittamisen prosessi, tiedostava ja tiedostamaton, kertomushaastattelu ja hermeneuttinen ymmärtäminen.

3.2 Haastateltavien valinta ja haastattelukysymykset

Valitsin haastateltaviksi tamperelaisen Niina Hakalahden (s. 1966), kirkkonummelaisen Joel Haahtelan (s. 1972) sekä nimettömänä pysyttelevän henkilön, joka valitsi itselleen salanimeksi Annikki Hanhisuo (s. 1947).

Hakalahden valitsin, koska tiedän, että hänellä on kartta. Kirjoittamisen perusopintojen lyriikan opintojaksolla hän ohjasi minua kohti tiedostamatonta ilmapiirin, harjoitusten ja lukemisen avulla.

Toiseksi valitsin kaksi kertaa Finlandia-palkintoehdokkaana olleen Joel Haahtelan. Hän on käsitellyt tietoisien ja tiedostamattoman välisen liikkeen vaikeutta muun muassa teoksessaan *Mistä maailmat alkavat?* (Otava 2017) Haahtelaa on kuvattu surrealistiksi, maagiseksi realistiksi ja kirjailijaksi, joka kuvaa pinnan ja pinnanalaisen suhdetta (Ollila 2009, 2, 14).

Annikki Hanhisuon tuotanto on pakottanut näkemään omaa kirjoittamisprosessiani sitovan kontrollin, mieleni kiinnittymisen valmiiseen tekstiin ja leikin puutteen. Aiemmissa keskusteluissamme kirjoittamisprosessista ja hänen kirjojansa lukiessani olen alkanut toivoa muutosta omaan tapaan kirjoittaa ja elää kirjoittavana ihmisenä.

3.3 Puolistrukturoitu syvähaastattelu

Olen kerännyt tutkielmani aineiston puolistrukturoiduilla syvähaastatteluilla (esim. Eskola & Suoranta 2003), joissa on tilaa haastateltavan vapaalle kokemukseronnalle ja merkityksenannon.

Käytin edeltä laatimaani teemajäsennystä, josta johdin haastattelun kuluessa tarvittaessa lisäkysymyksiä. Tämä antoi minulle haastattelijana mahdollisuuden reagoida joustavasti ja tehdä syventäviä kysymyksiä haastateltavan esiin nostamista käsitteistä, kielikuvista ja teemoista. Tutkimusta varten erottelin tutkimuskysymyksen, haastattelukysymykset (liite 1) ja aineistolle tehtävät kysymykset. (Hyvärinen 2017, 22–24.)

Haastateltavat olivat varautuneet käyttämään haastatteluun aikaa niin paljon, että he saivat sanotuksi kaiken haluamansa kustakin kysymyksestä. Yllättäen aika asettui kaikkien kohdalla noin kahteen tuntiin.

Haastattelun aikana pidin mieleni avoimena myös sellaisille teemoille, joita en ollut osannut ennakoida. Keskityin haastateltavan omaan kokemukseen ja tapaan jäsentää sitä. Pidättydyn tarjoamasta haastateltaville teorioita heidän vastaustensa kehyksiksi enkä tuonut mukaan arvailuja tai toisille kirjailijoille tyypillisiä kokemuksia tai sanoituksia tietoisien ja tiedostamattoman välisestä liikkeestä.

Tein haastattelut marrs- ja joulukuussa 2020. Niina Hakalahtea haastattelin hänen kotonaan Tampereella, Joel Haahtelaa Helsingin ortodoksisen seurakunnan kirjastossa ja Annikki Hanhisuota puhelimesta hänen toivomuksestaan koronatilanteen vuoksi. Kaikki saivat puhtaaksikirjoitetun haastattelunsa tarkistettavaksi sähköpostilla.

3.4 Kertomushaastattelu

Hyödynnän myös kertomushaastattelun menetelmiä. Kertomushaastattelussa tutkittavan kokemus voi koskea rajattua elämänaluetta. Keskeistä on kuunteleminen: haastateltava on asiantuntija, haastattelija on tullut kuuntelemaan. Kertomushaastattelu antaa mahdollisuuden sellaisen aineksen esiin nousemiselle, mitä ei suorilla kysymyksillä tavoiteta. Kertomus laajenee ja syvenee auki kerimällä seuraavia ohjeita noudattaen: älä keskeytä, tiivistä, peilaa, pyydä esimerkkejä, pyydä täsmennyksiä, hyödynnä virikemateriaalia ja vältä miksi-kysymyksiä. (Hyvärinen 2017, 174, 181, 184.)

Perinteisiä etnografisen haastattelun ohjeita soveltaen Matti Hyvärinen on laatinut seitsemän kohdan luettelon haastattelijan asenteesta. Luettelo auttaa suuntaamaan mielen hedelmällisesti: osoita kiinnostusta, osoita tietämättömyyttä, osoita kunnioitusta, älä tuomitse äläkä arvioi, anna tilaa, ota kiinni, opi olemaan hiljaa ja sietämään hiljaisuutta. (Hyvärinen 2017, 30–32.)

3.5 Narratiivinen temaattinen analyysi

Aineiston analysoinnissa sovellan narratiivista analyysia. ”Narratiivisessa tutkimuksessa huomio kohdistuu siihen, millä tavalla yksilöt antavat merkityksiä asioille tarinoidensa kautta.” Huomio kohdistuu yksilön merkityksenantoon, tieto muodostuu dialogisesti: kertoja ja tutkija saavuttavat yhteisen, intersubjektiiivisen ymmärryksen haastattelun teemoista. Narratiivinen tutkimus ei myöskään pyri objektiiviseen tai yleistettävään tietoon, vaan henkilökohtaiseen ja subjektiiviseen tietoon. (Heikkinen 2010, 156–157.)

Keskityn haastateltavien puheessa siihen, *mitä* he sanoivat, en siihen, *miten* he sanoivat. Poimin talteen sen, mitä he kertoivat, mitä heidän puheensa piti sisällään, enkä huomioi puhumisen tapoja. (Riessman 2008, 53–58.) Tapahtumien ja ymmärtämisen lisäksi tämä sisältää sen, mitä ”kerrottu” paljastaa kertojan tavasta ymmärtää itseään ja elämäänsä.

Haastattelun jälkeen kaikkien kohdalla kävi ilmi, että omasta kirjoittamisestaan kertominen, narraatio, on tuottanut heille muistoja tai uusia assosiaatioita itsestään ja luovasta työskentelystään.

Kertomukseen perustuvaa ymmärryksen muotoa voi kutsua narratiiviseksi tiedon muodoksi, joka on luonteeltaan erilaista kuin paradigmaattinen tietäminen, joka esitetään logiikalle ja matematiikalle ominaisella tavalla. Luokittelun sijaan olennaisinta on synteesi. (Heikkinen 2010, 149–150.)

Jalonen korostaa väitöskirjatyössään kertomisen hetken tärkeyttä. Juuri silloin syntyy ainutkertainen kokonaisuus, joka mahdollisesti päättyy aineistoksi. (Jalonen 2006, 204.) Narratiivinen syvähaastattelu tuottaa ainutkertaista tutkimusaineistoa. Haastateltavat ovat ainutkertaisia yksilöitä, mutta niin on haastattelijakin. Tutkija vaikuttaa tutkimukseen sen kaikissa vaiheissa. Kaksi eri teemahaastattelun tekijää eivät koskaan saa tulokseksi samanlaisia vastauksia. Haastattelijan kehonkieli, viritystila, äänenkäyttö ja varsinkin katse vaikuttavat siihen, mitä haastateltava haluaa kertoa ja miten ja mitä hän muistaa. (Hirsijärvi-Hurme 2011, 18.)

3.6 Hermeneuttinen tutkimusote

Valitsen hermeneuttisen tutkimusotteen, koska se sopii hyvin subjektiivisen kokemuksen tulkitsemiseen ja ymmärtämiseen. Minua kiehtoo erityisesti hermeneuttisen lähestymistavan haaste: näe enemmän kuin oma kuvasi. (Aaltola & Valli 2010, 34.)

Hermeneuttinen tutkimusote tekee tunnetusta tiedettyä, koetusta tietoisesti ajateltua, huomaamattomasta näkyvää ja itsestään selvästä tietoista. Tutkijan haasteena on asettaa oma esiymmärryksensä sivuun ja laajentaa subjektiivista perspektiiviään niin, että hän ei tulkitse haastateltavaa omien lähtökohtiensa mukaan. Hänen on tunnistettava ja reflektoitava omaa ihmiskäsitystään ja ennakkoluulojaan. Hermeneuttinen tutkimus alkaa siis oman ymmärryksen kyseenalaistamisella. Tutkimuskohdetta ennalta selittävät teoreettiset mallit on tiedostettava, mutta minkään niistä ei anneta ohjata tutkimusta. Ennako-oletukset odottavat hyllyllä sen ajan, kun tutkija syventää ymmärrystään aineistostaan hermeneuttisessa kehässä. (Aaltola & Valli 2010, 35–37.)

Hermeneuttisen kehän, intuition ja elämäkokemukseni avulla muodostan haastateltavien narratiiveista merkityskokonaisuuksia (vrt. Laine 2010, 41), joita tarkastelen kirjoittamisen prosessin tutkimuksen ja aihetta käsittelevän muun kirjallisuuden valossa.

Hermeneutiikan oppi-isää Hans-Georg Gadameria kuunnellen olen pyrkinyt suojelemaan tulkintaa mielivaltaisilta päähänpälkähdyksiltä ja huomaamattomilta, rajoittuneilta ajattelutottumuksilta. Gadamer asettaa tavoitteeksi metodisen tietoisuuden ohjaaman ymmärtämisen, joka pyrkii hallitsemaan ja ymmärtämään omia ennakoitejaan. (Gadamer 2004, 32, 34.)

3.7 Eettiset näkökohdat

Kandidaatintutkielmani mahdollinen päätyminen Jyväskylän yliopiston verkkokirjastoon sai Annikki Hanhisuon toivomaan pseudonyymien käyttämistä. Tähän toiveeseen suostuminen ei mielestäni heikentänyt hänen haastattelunsa arvoa tutkielmani aineistona.

Narratiivista tutkimusta arvostetaan sen tieteellisten avujen lisäksi siksi, että se on eettisesti laadukas menetelmä. Se kunnioittaa ihmisen ominaislaatua ja antaa haastateltavalle mahdollisuuden ilmasta itseään omalla äänellään. Eettisenä ongelmana voi pitää sitä, että haastattelutilanne saa haastateltavan helposti kertomaan itsestään hyvin herkkiä ja henkilökohtaisia asioita, joita hän ei etukäteen ajatellut kertoa tai ei kenties ole koskaan kertonut kenellekään. Oman tarinan kertominen saattaa tuottaa kertojalle oivalluksia ja nostaa esiin unohtuneita muistoja. Oman elämän antaminen tutkimuskohteeksi voi myös tuntua vaikeammalta kuin haastateltu on

ennalta osannut aavistaa. (Hänninen 2010, 174.) Tästä syystä pidän eettisenä ratkaisuna antaa haastateltujen lukea heidän kerronnastaan koostamani tekstit ja tehdä niihin pieniä, heidän yksityisyyttään suojaavia muutoksia.

Keinussa tiedostavan ja tiedostamattoman välillä

Haastatteluaineiston analyysi

4.1 Narratiivien merkityskokonaisuuksia etsimässä

Tässä luvussa esittelen narratiivisen syvähaastatteluaineistoni analyysin tulokset. Olen analysoinut haastattelemieni kirjailijoiden kertomuksia siitä, millaiset asiat vaikuttavat heidän mieltensä liikkeeseen tiedostavan ja tiedostamattoman välillä kirjoitusprosessin aikana.

Narratiivisen tutkimusaineiston tarina voi olla sisäisenä tarinana haastateltavan mielessä valmiina jo ennen haastattelua tai se voi syntyä haastatteluhetkessä haastattelijan ja haastateltavan yhteistyönä (Hänninen 2010, 163, 165). Kaikki haastatteleman kirjailijat ovat sanoittaneet omaa kirjoitusprosessiaan jo aiemmin erilaisissa haastatteluissa, ja Hakalahti on myös kirjoittanut aiheesta itse. Tämän vuoksi tutkimushaastattelussa kerrotuiksi tulleet tarinat olivat heidän mielissään monin osin jo valmiina.

4.2 Keinussa assosiaation ja koostavan ajattelun välillä

Kirjoittamisen prosessissa tapahtuvaa luovan assosiaation hetkeä on vaikea ymmärtää ja vielä vaikeampi selittää. Kirjailija Markku Turunen on kuvannut mysteeriä osuvasti: ”Se on kuin joskus näkökentän laitaan ilmaantuva pilkku, joka pakenee heti, kun katseen yrittää kääntää sitä kohti” (Turunen 2012, 7). Tässä tutkielmassa yritän kääntää katseeni pilkkua kohti kuuntelemalla kolmen kirjailijan kertomusta siitä, mikä ruokkii heidän assosioimistaan, jossa tietoinen ja tiedostamaton mieli toimivat yhdessä, ja mitä heidän kirjoittaessaan tapahtuu.

Luovan prosessin lukuisia malleja yhdistää ajatus, että se on heiluriliikettä irrottelen ja vapaan ajattelun sekä keskittyneen ja koostavan ajattelun välillä (Järvilehto & Järvilehto 2019, 94). Kirjoittamisen prosessia voisi siis kuvata keinuna, joka liikkuu alitajuisesta ammentavan assosiaation ja koostavan ajattelun välillä. Kun keinu lähestyy assosiaation huippua, kaiken esiin pyrkivän voi poimia talteen uteliaassa ja sallivassa ilmapiirissä. Keinun saapuessa

koostamisen puolelle, on otettava käyttöön editoijan työkalut, karsittava ja katsottava tekstiä itsensä ulkopuolelta, lukijan silmin.

Kaikki kolme haastattelemaani kirjailijaa tunnistavat omassa työskentelyssään vaiheen, jossa he päästävät irti tietoisesta minän kontrollista, editoijan katseesta ja kustannustoimittajan äänestä ja antavat luovien assosiaatioiden virrata vapaasti. Tämän jälkeen tekstiin on otettava etäisyyttä ja kirjoittamisen prosessin luonne muuttuu: kirjailijat muokkaavat tekstiään tietoisesti lukijaa varten.

Joel Haahtela kertoo kirjoittamalla pääsevänsä tiedostavan ja tiedostamattoman mielen välissä olevien esteiden yli:

Tiedostetun ja tiedostamattoman välillä on verho. Tiedetyt pelot, ahdistukset, itsekritiikki ja omat esteet ovat mielen funktioita, joita siinä välissä on. Mutta ne voivat ylittyä. Normaalisessa elämässä esteet ovat täysvoimaisia, mutta kun alan kirjoittaa, en ollenkaan pelkää, en ole ahdistunut, huolestunut enkä kritisoi itseäni. Silloin on ovi auki kahden maailman välillä. En osaa sanoa, miten tämä tapahtuu. Jotenkin se liittyy ensimmäiseen novelliini, kokemukseen haltioitumisesta ja ilosta, jostakin, mikä ylittää kaiken. Varmaan siinä aukeaa joku assosiaatioiden ja runollisten yhteyksien ovi, merkityksen maailma, joka muuten pysyy suljettuna.

Se on täydellisen vapauden tila, kuin psykoterapeutin huone tai kirkko parhaimmillaan, täydellisen hyväksynnän ja rakkauden tila.

Ensimmäinen novelli, johon Haahtela edellä viittaa, syntyi lääketieteen opiskelijana matkalla Prahassa, jossa hän kohtasi kirjailijaksi haluavia nuoria ja innostui kokeilemaan fiktion kirjoittamista. Tämä avasi luovan kirjoittamisen maailman täysin uudella tavalla:

Se oli silmiä avaava, ihmeellinen kokemus. Kirjoitin yhden sivun pituisen novellin Anton-nimisestä nuoresta miehestä, joka odotti sillalla tyttöä tulevaksi, mutta tämä ei tullut. Tekstissä tapahtui aikojen siirtymä. Oli valtava elämys huomata, millaisia maailmoja kirjoittamalla voi luoda ja mitä sanoilla voi ilmaista. Aloin kirjoittaa enemmän ja enemmän. Sivun novellissa oli jo kaikki teemat, joita olen kirjoissani käsitellyt: kaipuu, poissaolo, kahden maailman rajapinta, runollisen maailman läsnäolo.

Haahtela puhuu kirjoittamisen prosessin aktivoitumisesta, jossa assosioimisen kyky lisääntyy ja hän alkaa nähdä asioiden runollisia yhteyksiä:

Kun kirjoittamisen prosessi aktivoituu ja tarina alkaa syntyä mielessä, se on vyöryvää. Mielen sisälle kehittyy runollisesti assosioituva verkosto. Tarina kulkee oman elämän vieressä, se on jatkuvasti mielessä, silloinkin, kun en kirjoita.

Annikki Hanhisuo on kokenut, että yhteys tiedostamattomaan kirjoittamisen prosessissa synnyttää jotakin, joka luo yhteyden hänen sisimpänsä ja lukijan sisimmän välille.

Ihmisen sisin sisin voi puhua toisen ihmisen sisimmälle sisimmälle ilman, että minä ymmärrän mitään siitä, mitä toisessa tapahtuu.

Niina Hakalahti kertoo, että onnistuakseen kirjailijana hänen on kirjoittamisen prosessin alkuvaiheessa unohdettava lukija, jotta alitajuinen aines uskaltaa tulla tietoisuuteen:

Kirjoittaessani en voi olla kirjailija, silloin ajattelen liikaa vastaanottajaa, sanktioita ja kritiikkiä. Kun olen tehnyt työni, sitten voin olla kirjailija. - - Kun aloitan kirjoittamisen, on unohdettava vastaanottaja. -- Mutta mitä pidemmällä ollaan, sitä enemmän toisten silmät vaikuttavat.

Hakalahti toteaa, että taidetta ei voi tehdä kontrolloituna, mutta kontrollia tarvitaan editointivaiheessa:

Claes Anderson on sanonut, että luova hetki on sitä, että louhitaan raakamalmia, editointi on virkamiesmäisempää. Molempia tarvitaan.

Hakalahti ja Haahtela kertovat kirjoittamisen aloittamisen vaikeudesta. Hakalahtea ahdistaa mahdollisuuksien rajattomuus ja rajaamisen pakko. Haahtela puolestaan välttelee aloittamista, koska ensimmäisen version kirjoittaminen on hyvin inspiroitunutta ja siksi väsyttävää. Hän pitää eniten kirjoittamisen toisesta vaiheesta, joka on rauhallisuudessaan kokemuksena miellyttävämpi:

Ensimmäinen versio syntyy nopeasti ja inspiroituneesti, jokin voima vie mukanaan. Välttelyn aloittamista, koska tämä on väsyttävä vaihe. Mieli toimii silloin rikkaasti tarinan ympärillä. Kyllä ensimmäinen kirjoittaminenkin on usein kivaa. Toisella kerralla palaset alkavat loksahdella paikoilleen, se on rauhallisempi ja miellyttävämpi vaihe. Sitten on kaikenlaista syventelyä. Lopuksi täytyy kuin insinööri Audin tehtaalla käydä läpi kaikki kielen yksityiskohdat. Se on tylsin vaihe.

Niina Hakalahti kertoo taistelevansa täydellisyyden tavoittelun kanssa. Tässä häntä on auttanut havainto, että sama ongelma vaivaa kaikkia kirjoittajia. Hakalahti pitää kirjailija Monika Fagerholmin neuvosta, että lauseita ei kannata hioa liian aikaisin: ”Älä ajattele lauseita, ajattele maailmaa!” Luovaa kirjoittamista opettaessaan Hakalahti on huomannut myös opiskelijoiden kamppailevan hallinnan tunteen kanssa. Monet kokevat, että heidän olisi hallittava koko kirjoittamisen prosessi sen kaikissa vaiheissa. Vaatimus tekstin tasosta estää kirjoittamasta mitään:

Lähdetään järki ja hallinta edellä. Ne ovat samoja ongelmia mitä minulla itselläni on. Harjoituksilla pystyy huijaamaan itseään. Kontrollin ohi voi mennä hassuilla, edesvasuuttomilla harjoituksilla.

Lapsille kirjoittaessaan Niina Hakalahti on huomannut ”aivojensa menevän eri asentoon”. Heille kirjoittaminen on joskus helpompaa kuin aikuisille kirjoittaminen, koska lapsi ymmärtää alitajunnan maailmaa aikuista paremmin:

Heille kirjoittaminen on jopa helpompaa, se tulee lähemmäs runoutta, paikasta, joka ei ole vielä mennyt pilalle.

Annikki Hanhisuo ja Joel Haahtela puhuvat Jumala-kokemuksestaan kirjoittamisen prosessiin liittyvänä kiitollisuuden ja voiman lähteinä. Hanhisuo kertoo kokevansa taiteen ja hengellisyyden hyvin samankaltaisina. Taide synnyttää hänessä kiitollisuutta samalla tavalla kuin luonto Jumalan taideteoksena. Ne ovat hänen kirjoittavaa mieltään hoitavia lahjoja.

Joel Haahtela näkee kolmen persoonan välisen rakkauden alkukuvana, joka liittyy olennaisesti hänen kirjoittamiseensa. Kolmen persoonan dynaaminen rakkaus on sekä lapsen ja vanhempien välistä, että Kolmiyhteisen Jumalan persoonien välistä. Kun ihmisten välinen rakkaus haavoittuu, ihminen voi tulla olemassa olevaksi Kolminaisuuden rakkaudessa, johon hänet on kutsuttu mukaan.

Yksilöinä olemme yksinäisiä, persoonina olemme yhteydessä. Vanhempien rakkaus heijastelee Kolminaisuuden rakkautta, jossa tulemme olemassa oleviksi. Kolmen persoonan rakkautellinen dynaaminen suhde on alkukuva. Jotenkin kokemukseni kirjoittamisesta liittyy tähän. Vaikka kirjoitan yksin, tulen sen kautta persoonaksi, olemassa olevaksi. Kirjoittaessani keskustelen niiden ihmisten kanssa, jotka syntyvät siinä hetkessä. Se on hyväksyvä ja kaunis tila

Joel Haahtela koki nuorena pääsevänsä yhteyteen arkimaailman takana olevaan runolliseen ja mystiseen maailmaan erityisesti taiteen kautta. Nykyisin portin aukaisijana toimii yhä enemmän myös hengellisyys:

Tämä toinen maailma arkimaailman takana, jossa on jotakin runollista ja mystistä, on kulkenut elämässäni aina mukana. Ennen pääsin kosketuksiin sen kanssa varsinkin taiteen, mutta nykyään yhä enemmän myös hengellisyyden kautta.

4.3 Totuudellisuus kirjoittajan ominaisuutena

Annikki Hanhisuo kuvaa totuudellisuutta sen tien kulkemisena, joka johtaa syvimpään sisimpään. Totuudellisuus on ison tuskan kautta löydetyn oman sisimmän totuuden kirjoittamista:

Jokaisessa ihmisessä on tuskaa ja traumoja, ainakin alitajuisesti. Ne sitovat hermojärjestelmää, koska se joutuu vartioimaan sitä, minkä pitää pysyä piilossa. - - Totuudellisuus on siis minun mielestäni sille tielle lähtemistä, joka johtaa syvimpään sisimpään, ja sillä tiellä pysymistä ja siitä käsin kirjoittamista. Se tie kulkee avaralla paikalla, eikä sitä ole reunustettu tunnelmien tiheiköllä vaan aidoilla tunteilla. Sitä pitkin pääsee sisälle omaan elämään, ja eipä aikaakaan, niin myös omaan kuolemaan. Kirjat ovat mielestäni aarteita juuri siinä mielessä, että niissä kohtaa ihmisiä kulkemassa tällä samalla sisäisen totuuden tiellä.

Myös Niina Hakalahdelle totuudellisuus merkitsee sitä, että on itselleen tosi, sillä vain silloin maailmaa voi kuvata totuudellisesti. Parhaimmillaan taide ei vain kuvaa maailmaa totuudellisesti, vaan se myös luo sitä:

Sen verran kuin olen itselleni tosi, voin kuvata maailmaa totuudellisesti. Tätä on vaikea sanallistaa, mutta jotain sellaista se on. Kaikki teksti on omakohtaista, vaikka kirjoittaisin

marsilaisista. Parhaimmillaan taide ei vain kuvaa todellisuutta, vaan se luo sellaista, mitä ei ole vielä. Kun teos on luotu, meillä on taas vähän enemmän maailmaa. Taide ei vain heijastele maailmaa, vaan se luo uutta maanosaa ja uutta kaupunkia.

Joel Haahtelan mielestä todellinen kirjallisuus pyrkii kohti totuutta. Kirjallisuuden tehtävä on paljastaa ne tunteet ja arvomaailmat, jotka vaikuttavat maailman pinnassa havaittavan toiminnan ja reaktioiden alla:

Kirjallisuudessa on tärkeää paljastaa naamioitten takana olevia asioita – sitä mitä on valtarakenteiden ja mielen funktioiden takana. Näemme maailman pinnassa toimintaa ja reaktioita, joita ohjaavat syvemmät virrat, tunteet ja arvomaailmat. Näitä kirjallisuuden tulee paljastaa ja niistä kertoa. - - Isä Serafim Seppälä on kirjoittanut kauniisti: ”Kaikki ihmiset kaipaavat Jumalaa. Kaikki eivät vain vielä tunnista kaipaustaan.” Tätä voi soveltaa myös totuuteen. Kaikki kirjallisuus pyrkii kohti totuutta. Todellinen kirjallisuus on totuuden kaipaamista ja sen etsimistä.

Hanhisuo puhuu tuskan kautta löydetystä sisimmästä totuudesta, joka paljastuu, kun kirjoittaja lakkaa piiloutumasta. Hakalahti sanoo, että maailman kuvaaminen todesti on mahdollista sen verran kuin hän on itse itsellensä tosi. Haahtela pitää kirjallisuuden tehtävänä kuvata tunteita ja arvomaailmoja pinnassa havaittavien asioiden alla, valtarakenteiden mielen funktioiden alla. Tuleminen esille piilosta, olla itselleen tosi ja työskentely mielen funktioiden alla tarkoittavat kaikki samaa: tiedostamattoman mielen aineksen päästämistä tietoisuuteen. Kirjailijan todellisuuden ja kirjailijan kutsumuksen voisi sanoa olevan rohkeutta tuntea ja rohkeutta nähdä.

Monika Fagerholm sanoo sen näin: ”Mutta joka tapauksessa, kun kirjoittaa, kun luo, on kyse siitä, että kärjistää äärimmilleen, kuljettaa mukanaan kaiken hallussaan olevan, myös vaikeat tunteet, aggressiot, häpeän... ja sieltä se kasvaa esiin, sieltä se syntyy: kertomus, joka on kirjoitettava. Ja juuri siinä piilee vastaus kysymykseen, miksi valitsee kirjoittaakseen sen kertomuksen eikä jotakin toista. - -Mene sen luo mikä polttaa. Mikä polttaa sinussa polttaa minussa. Siksi kirjallisuus, taide koskettaa - -” (Fagerholm 2012, 94).

4.4 Kehdossa kasvaa keinumisen siemen – lapsuuden merkitys tiedostavan ja tiedostamattoman yhteydelle

Alaluvuissa 4.4–4.6 käsittelen lapsuudenkokemuksia: millaisten lapsuuden suhteiden, tapahtumien ja ympäristöjen haastatellut kirjailijat kokevat vaikuttaneen heidän mielensä liikkeeseen tiedostavasta tiedostamattomaan kirjoitusprosessissa?

Yllätyin siitä, miten paljon haastatellut kirjailijat halusivat kuvata lapsuuttaan. He käyttivät kaikki eniten aikaa tämän teeman äärellä. He myös kertoivat lapsuudestaan mielellään ja

kuvasivat sitä, miten heidän lapsuudenkokemuksensa vaikuttivat heidän kykyynsä hyödyntää tiedostamattoman mielen varantoja kirjoittamisprosessissa.

Keskeiseksi näyttää muodostuvan assosiaation ymmärtäminen psykoanalyysin luovuuden teorian viitekehityksessä, minkä toin esille alaluvussa 4.4. Lainausta assosiaatiosta väitelleen kirjailija Olli Jalosen väitöskirjasta ansaitsee tulla toistetuksi, sillä se näyttää varhaislapsuuden kokemusten merkityksen tutkielmani aiheen kannalta: ”Maagiseksi luovuudeksi kutsutaan elämän alun luovuutta, jossa luovuus syntyy imetyksen aistimusten ja mielikuvien ruvetessa yhdistymään assosiativisesti. Näin alkunsa saanut luova potentiaali on löydettävä lopun elämän samankaltaisena” (Jalonen 2006, 24).

Yhdysvaltalainen runoilija T.S. Eliot puhui kirjailijan ”esiloogisesta mielenlaadusta”. Sen avulla hän pystyy palaamaan sekä omaan että ihmissuvun lapsuuteen ja käyttämään hyväkseen C.G. Jungin nimeämää kollektiivista piilotajuntaa. Itävaltalainen psykoanalyytikko ja taidehistorioitsija Ernst Kris puolestaan kutsui luovuutta hallituksi taantumailmiöksi: luovuus on kyky regressioon minän palveluksessa. (Haavikko 1984, 234–235.)

Lapsuuden suuri vaikutus kirjailijoiden kirjoittamisprosesseihin näkyy myös esimerkiksi suomalaisten kirjailijoiden kirjailijapolkuja valottavassa kirjasarjassa *Miten kirjani ovat syntyneet? 1–5* (Suomen kirjailijaliitto). Ei siis oikeastaan olekaan yllättävää, että myös Haahela, Hakalahti ja Hanhisuo kuvasivat runsaasti lapsuuttaan.

Lapsuuttaan muistellessaan haastatteleman kirjailijat kertoivat hyvin erilaisista asioista, joiden he uskovat vaikuttaneen kykyynsä liikkua tiedostavan ja tiedostamattoman mielen välillä kirjoitusprosessissa. He kertoivat taiteen läsnäolosta kodissaan, ristiriidoista, turvallisuudesta, luonnon läsnäolosta, leikistä, lukemisesta, yksinäisyydestä ja toisia ihmisiä kunnioittavasta ilmapiiristä.

Itselleni oli yllätys, että he kokivat myös vastakkaisten asioiden, kuten turvallisuuden ja yksinäisyyden tunteiden vaikuttavan samaan suuntaan. Turvallisuudentunne antaa rohkeutta avautua tiedostamattomalle mielen ainekselle, yksinäisyyteen ja ristiriitoihin etsitään helpotusta kirjoittamalla niille rinnakkaisia todellisuuksia.

4.5 Ristiriidat

”Kirjallisuus syntyy umpikujasta”, toteaa kirjailija Eira Stenberg. (Stenberg 1988, 126.) Kirjailijalla on vimma kehittää itsessään puolia, jotka ovat vasta mahdollisuuksia, sellaisia, joiden puolella elämä ei ole ollut. On luotava maailma, jossa mahdollisuudet voivat toteutua, ja tämän voi tehdä kirjoittamalla fiktiota.

Sigmund Freud puolestaan piti kirjailijoita parantumattomina neurootikkoina, jotka käsittelevät omia ongelmiaan luomisprosessin avulla. Luomistyö tasapainottaa heidän suhteensa todellisuuteen, mutta ei poista vaikeuksien syytä, joten neuroosi ja luomisprosessi uusiutuvat. (Haavikko 1984, 237, sit. Freud 1907.)

Neurootikkoja kaikki kirjailijat eivät toki ole, mutta esimerkiksi kirjailijoiden elämää laajasti dokumentoinut professori Ritva Haavikko on pitänyt lapsuuden traumoja ja identiteetin rakentamisen haasteita kirjailijantyön keskeisenä perustana. Nämä toimivat sytykkeenä kirjoittamiselle ja identiteetin uudelleen rakentamiselle. (Haavikko 1991, 343–349, 358.)

Kirjoittamisen ohjaaja ja kirjailija Heli Hulmi puhuu suunnilleen samasta sanoessaan, että ihminen kirjoittaa ottaakseen selvää itsestään ja elämänsä juonesta. Hän haluaa eläytyä uudelleen menneisyytensä tapahtumiin. Mitä enemmän hänen elämässään on kaaosta, sitä enemmän hän hyötyy muodon etsimisestä, ja sitä enemmän kirjoittaessa syntyy oivalluksia ja yllättäviä yhteyksiä. ”Itse asiassa juuri epätoivo ja hajaannukseen uskaltautuminen vasta tuottaakin taiteellisesti mielenkiintoista kirjoitusta.” (Hulmi 2010, 15.)

Joel Haahtela kertoo kirjoittamisen olevan hänelle ratkaisun etsimistä omaan rakkauden kaipuuseen ja merkityksettömyyden tunteeseen:

Puute, poissaolo, tyhjä kohta, rakkauden kaipuu ovat luovuuden takana. Merkityksettömyyden tunne, jota jokainen ihminen yrittää ratkaista. Kirjoittaminen on luova tapa ratkaista näitä kysymyksiä, joita voi ratkaista myös tuhoavilla tavoilla. Itselleni kirjoittamisen rinnalla on sitten se palvelutehtävä.

Haahtelan isä oli lapsena läsnä kirjoittamisen äänen kautta, mutta ei muuten paljoakaan. Isovanhempien menettäminen muodosti hänen lapsuudenperheensä traagisen taustakuvan. Muutto Helsingistä Itä-Suomeen Tiuruniemeen, josta isä sai keuhkolääkärin viran, oli yritys aloittaa elämä uudessa paikassa puhtaalta pöydältä:

Olin puolivuotias, kun lähdimme. - - Elämässäni oli valtava poissaolo, kun jäljellä oli vain yksi isovanhempi. Menetykset tekivät minusta herkän ja varuillaan olevan. Kirjoittaminen on minulle kuin Tiuruniemen paratiisi, jossa yritän ymmärtää kuolemaa, tuhovoimia ja menetyksiä.

Haahtela menetti lapsuutensa paratiisin 15-vuotiaana, kun keuhkoparantola ei ollut enää ajanmukainen hoitolaitos. Isä sai uuden työn Hämeenlinnasta.

Lapsuudenympäristöni kadottaminen oli valtava shokki. Olin yksinäinen. Silloin löysin taiteen – kitaransoiton ja maalaamisen. Luova voima on ollut keino selviytyä avuttomuudesta ja yksinäisyydestä.

Annikki Hanhisuo oli perheensä nuorin lapsi, eikä pärjännyt vanhempien lasten leikeissä. Hän oli paljon yksin ja seurasi sivusta toisten leikkejä:

Minusta tuli elämän tarkkailija. Sain yhdestä huoneesta oman, sermillä erotetun nurkkauksen. Minulla oli siellä kirjoituspöytä ja ihanat kirjoitusvehkeet, se oli minulle taivas. Kirjoitin paksuihin vahakantisiin vihkoihin romaaneja. Vanhemmat olivat mielissään siitä, että kirjoitin.

Myös Mika Waltari, Väinö Linna, Veijo Meri ja Eeva Joenpelto ovat haastatteluissa tähdentäneet ristiriitojen välttämättömyyttä luomistyölleen. Ristiriita on syntyvän teoksen organisoija, siitä muodostuu kirjan kontrasti ja jännite. Kirjailijan lapsuudessa kokema järkytys, orpous, maailmankatsomuksellinen kriisi tai ihmissuhteiden ristiriita naamioituvat asetelmaksi, johon tapahtumat ja niiden synnyttämät ristiriidat voi projisoida ja jossa niitä voi tutkia. (Haavikko 1984, 238.)

Psykoanalyttikko ja professori Tor-Björn Hägglund näkee luovuudessa myös pyrkimyksen ratkaista mielen ongelmia sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla. Luova kirjoittaminen näyttäytyy hänen ajattelussaan häiritsevän sisäisen tilan helpottajana. Tällaisia tiloja ovat esimerkiksi yksinäisyys sekä irrallisuuden ja ulkopuolisuuden tunne. (Hägglund 1985, 129–130.)

Myös narsistinen loukkaus voi saada aikaan halun ymmärtää tapahtunutta: ”Halutaan löytää se jokin, mitä ei käsitetä” (Hägglund 1984, 143).

Luova mieli hakee kontrasteja ja vastakkaisuuksia. Se ei ole valmis hyväksymään yksipuolisia kuvauksia, jotka tuntuvat liian vahvasti yrityksiltä selittää sulkemalla vastakohta pois. Luova mieli hakee myös aukkoja, joihin voi sijoittaa omia mielikuviaan. Aukoton luomus on liian tasapainoinen ja tuntuu ikävältä. Ihmismielen dualismi edellyttää, että sekä luovuus että sen hallitseminen ovat samanaikaisesti läsnä. (Hägglund 1984, 137–138.)

Psykologian professori Jan-Erik Ruth havaitsi, että luovien aikuisten lapsuudenkoti oli usein jännitteinen. Luova ilmapiiri syntyi avoimuudesta. Vanhemmat näyttivät ristiriitansa ja tunteensa melko avoimesti myös lapsilleen. Luovuustutkimusten mukaan myös lapsuudessa ja nuoruudessa koettu yksinäisyys yhdistää monia luovia henkilöitä. Sisäänpäin kääntynyt mietiskely on edistänyt luovia prosesseja. (Ruth 1984, 41.)

Niina Hakalahden lapsuutta leimasi isän alkoholiongelma, jonka hän kertoi aiheuttaneen surua ja häpeää. Hakalahti ei kuitenkaan erikseen maininnut työstävänsä kirjoittaessaan suhdettaan lapsuutensa vaikeisiin kokemuksiin. Hän sanoi kuitenkin, että kaikessa hänen tuotannossaan on jollakin tavalla kyse irti päästämisestä ja kontrollista luopumisesta. Hän luki haastattelua tehdessämme tästä kertovan katkelman Torsti Lehtisen kirjasta *Sanojen avaruus*.

Katkelma päättyi näin: ”Luova asenne alkaa sen ymmärtämisestä, että elämää ei voi ymmärtää. Sitä täytyy elää ja kuunnella kuin musiikkia.” (Lehtinen 2019, 29–30.)

4.6 Rakkaus ja hyvyys

Annikki Hanhisuo pitää luovan rohkeutensa keskeisenä selittäjänä vanhempiensa hellää huolenpitoa, jonka hän on samaistanut Jumalan rakkauden kanssa:

Kaikessa on tärkeänä tekijänä se, että nuorimmaisena kasvoin isän sylissä. - - Isän lapsirakkaus vaikutti sisäiseen onnellisuuteeni. En ole opiskellut näitä asioita, mutta ajattelen, että sisimmän sisimmän elinvoima on lapsena saatu rakkaus ja hyväksyntä. Vaikka olikin kärsimystä, kestin kaiken sen rakkauden varassa. Vaikka elämän varrella on ollut kauheita asioita, minussa on tila, johon nämä kauheudet eivät ulotu. Kukaan ei voi ottaa sitä minulta pois, nämä ovat vain pintamyrskyjä. Tämä on samaa rakkautta kuin Jumalan rakkaus.

Psykoanalyysin kehittäjä D.W. Winnicott piti varhaislapsuutta luovuuden kehtona. Imeväisiässä syntyy kyky muodostaa illuusioita, joita lapsi jakaa äidin kanssa. Nämä illuusioiden fantasian ja todellisuuden välimailla, mutta ne ovat sekä lapselle että äidille tunnekokemuksina todellisuutta. Myöhemmin kyky muodostaa illuusioita siirretään muille alueille, ja illuusioiden laajenevat käsittämään koko yhteisen kulttuurin.

Luovan kyvyn alku on siinä, että lapsi oppii hahmottamaan illuusioita ja rohkenee jakaa ne toisen kanssa. Aikuisen tasolla luovuus alkaa luottamuksesta omiin illuusioihin, fiktioihin ja mielikuviin. Hän kokee, että ne edustavat hänelle sellaista todellisuutta, joka on laajempi ja toisenlainen kuin loogisen ajatuskyvyn aikaansaama todellisuus. Nämä kaksi täydentävät toisiaan. (Hägglund 1984, 138; Kurkela 2004, 128–156.)

On tavallista, että erityisen luovilla henkilöillä on lapsuudessaan tai nuoruudessaan ollut joku vanhempi ihminen, joka on ollut valmis jakamaan heidän kanssaan yhteisen fantasiamaailman. Luovalle henkilölle on läpi elämän säilynyt luottamus siihen, että kuuleva korva, näkevä silmä tai avoin mieli on jossakin olemassa häntä varten.

Niina Hakalahti ja Annikki Hanhisuo ajattelevat, että rohkeus ottaa vastaan tiedostamattoman mielen aineksia on kasvanut vanhempien luomassa sallivassa ja kunnioittavassa ilmapiirissä.

Hanhisuo korostaa tunneilmaisujen sallimista ja Hakalahti vapautta valita oma uransa. Hakalahti mainitsee myös vanhempiensa tuen, jota hän sai kirjoittamisharrastukselleen:

Äiti ja isä eivät pyrkineet vaikuttamaan valintoihimme. Kuvataiteilijaisä ei koskaan sanonut, että minun pitäisi piirtää tai maalata. Kun kirjoitin kilpailuun runoja, äiti kirjoitti ne kirjoituskoneella puhtaaksi ja postitti niitä minun kanssani. Meille annettiin tilaa.

Kumpikaan vanhempi ei käynyt lukiota. Jos olisimme menneet ammattikouluun, se olisi ollut yhtä ok. Ilmapiiri oli hyväksyvä ja vapaa, olen voinut itse valita.

Annikki Hanhisuo puhuu useaan kertaan kotinsa ilmapiirin lempeydestä, johon kuitenkin mahtuivat kaikenlaiset tunteet:

Isä ja äiti olivat lempeitä ihmisiä, heidän kanssaan sai ilmaista tunteita. Tunteiden vaihtelua oli paljon, välillä tappelimme, mutta pian sovimme riidan. En muista, että meillä oltaisiin oikein koskaan oltu tosissaan vihaisia. Meillä ei ollut salaisuuksia, joita olisi pitänyt väistellä, asenne oli aivoin. Äiti kertoi jo varhain meille lapsille ikävistäkin asioista. Moni olisi pitänyt sellaiset asiat piilossa, mutta äiti ei salannut niitä. Meillä sai itkeä ja nauraa vapaasti. Pystyi sanomaan mitä vaan, ei tarvinnut pelätä, että tuomitaan tai sanotaan, että olet väärässä. Vertasin meidän kodin ilmapiiriä ystäväni kotiin, jossa teiltiin heti, jos lapsi ehdotti jotakin. Meillä ehdotuksista innostuttiin, niihin reagoitiin. - - Siihen mitä sanoin, suhtauduttiin ystävällisesti, siitä innostuttiin.

Kun viulua taitavasti soittava sukulainen tuli kylään, Hanhisuon isossa eteisessä tanssittiin. Annikki Hanhisuo kuvaa isäänsä avarakatseiseksi ”himoeläjäksi”, jolla oli kaikenlaisia kavereita papeista laitapuolen kulkijoihin. Mustalaiskuormat saivat ohii körötellessään keittää heillä kahvit ja äiti antoi usein jotakin lapsille. Äiti toivotti myös seudulla vaeltelevan skitsofreenikon tervetulleeksi taloon. Kulkukauppias sai olla Annikin vieressä leveällä olkipatjalla yötä ja aamupostin jakaja hörppäsi heidän tuvassaan kahvit.

Hanhisuon lapsuudenkuvaus herättää minussa assosiaation. Tiedostamattomasta ammentava kirjailija on kirjoitustyössään kuin himoeläjän lapsi, joka uskaltaa seurustella hänessä asuvien laitapuolenkulkijoiden, pappien, skitsofreenikkojen ja mustalaiskuormien kanssa. Hänen eteisessään soitetaan viulua ja tanssitaan, hän jakaa vuoteensa kulkukauppiiaan kanssa ja juo aamukahvinsa posteljoonin seurassa.

4.7 Toisten tekemän taiteen vastaanottaminen

Toisten luoman taiteen vastaanottaminen oli kaikille haastatelluille erittäin merkityksellistä kirjoittamisen prosessin kannalta. Joel Haahtela kertoi kasvaneensa taiteen maailmaan kuvataiteen kautta. Hänen taideinnostuksensa alkoi nuorena Irving Stonen kirjoittamasta Vincent van Goghin elämäkerrasta *Hän rakasti elämää*. Haahtela kertoi kuvataiteen olevan hänelle yhä merkittävä yhteyden luoja tiedostavan ja tiedostamattoman mielen välillä. Modernin ajan kuvataiteilijoista hän mainitsi abstraktia ja ekspressionistista tyyliä edustaneen yhdysvaltalaisen Mark Rothkon:

Rothko tekee väri-ikoneita, joissa on vahva hengellinen ulottuvuus. Ne ovat portteja toiseen maailmaan.

Annikki Hanhisuo kertoo vierailuiden Ateneumiin ja Kansallisoopperaan synnyttävän tunteen, jossa mahdottomasta tulee mahdollista:

Minut valtaa ihmeellinen olo, usko siihen, että pystyn mihin vaan. Että minulla on mahdollisuus tehdä millainen taideteos tahansa miltä taiteen alueelta tahansa.

Hanhisuo puhuu klassisesta yksinlaulusta eheyttävänä kokemuksena, joka vertautuu luovaan prosessiin. Laulutunnilta palatessaan hän kokee olevansa ”uusi ihminen”:

Laulaminen eheyttää minua. Se tekee jotain luovan prosessin kaltaista uusiutumista, siitä tulee iloinen ja onnellinen mieli. - - Aivoissani aktivoituvat alueet, jotka eivät muuten aktivoitu. Usein koen, että laulunopettajani ja minun välillä on kuin jonkinlainen platoninen rakkaussuhde. Sen saa aikaan musiikki ja hyväksyntä, sekä vuosikymmeniä kestänyt ystävyys ja yhteistyö.

Yrittäessään puhua kuvataiteen merkityksestä itselleen Hanhisuo kokee sanojen loppuvan kesken:

Ihmettelen ja kunnioitan sitä, miten jotkut pystyvät siirtämään sielunsa maalaamaansa kuvaan ja se on siinä kaikkien muiden sielujen nähtävänä ja aistittavana. Se on jumalallista ja kertoo siitä, että olemme paljon enemmän kuin uskommekaan.

Niina Hakalahti ei voisi kuvitella olevansa taiteilija, jollei hän voisi olla yhteydessä toisten tekemään taiteeseen:

Minulle on valtavan tärkeää kuulla musiikkia ja lukea kirjoja, myös kuvataide vaikuttaa minuun tosi paljon, esimerkiksi Magritte, Dali ja Chagall. En voi kuvitella, että taidetta voisi tehdä, jos ei olisi yhteydessä muuhun taiteeseen. On tärkeää, että ympärilläni on ihmisiä, jotka ovat yhteydessä omaan luovuuteensa. - - Ruokimme toisiamme. Ei ole olennaista, olenko kirjailija tai jotain muuta, vaan se, että hengitämme samalla tavalla. Taiteen valtakunta, mikä se on? Ajattelen jungilaisittain, että kollektiivinen alitajunta on ihan relevantti juttu. Tarkoitin kuitenkin ennen muuta sitä, että jos teos on itsenäinen vaikuttava asia, taiteilija jää taustalle. Valtakunta syntyy vastaanottajien kokemuksista.

Joel Haahtela kertoo innostuvansa luovaan työhön sen kautta, että hän on lukenut, nähnyt tai kuullut toisten taiteilijoiden luomaa taidetta. Viime vuosina hän on kokenut Wagnerin säveltämän musiikin siirtävän hänet toiseen maailmaan:

Fiktiivinen rinnakkaistodellisuus on yhtä tärkeää kuin elettävä elämä. Taiteen todellisuus on yhtä aikaa olemassa ja olematta olemassa. Fiktio, varsinkin Dostojevskin henkilöhahmot elävät hyvin vahvoina mielessäni. Kun näen tietynlaisia ihmisiä, he tuovat mieleeni henkilöhahmoja, vaikkapa *Rikoksen ja rangaistuksen* Marmeladovin. Viime vuosina olen tutkinut Richard Wagnerin elämää ja kirjoittanut hänestä esseitä. Wagnerin tuotannon kautta tapahtuu toiseen maailmaan siirtyminen. *Parsifal* kansallisoopperassa vuonna 2011 oli elämäni suurimpia elämyksiä. Alkusoitto johdatti transsiin, jossa leijuin monta vuotta.

Haastattelut näyttävät, että luovuus on ominaisuus, jota on mahdollista ravita, kasvattaa ja jalostaa vuorovaikutuksessa toisten taiteilijoiden teosten kanssa. Monitekijäisyyttä tutkinut Taina

Kuuskorpi huomauttaa, että luova ajatus on harvoin yhden tekijän työn tulos. Se on pikemmin sosiaalisen vuorovaikutuksen ja monen luovan ihmisen yhteistuotos. (Kuuskorpi 2014, 204.) Kaikki taide, jonka kanssa Haahtela, Hakalahti ja Hanhisuo ovat olleet vuorovaikutuksessa, on jollakin tavalla läsnä heidän kirjoittamisensa prosessissa. Se vaikuttaa sekä tiedostamattomasti että tietoisesti, kuten Dostojevskin Marmeladov vaikuttaa Joel Haahtelaan tämän katsellessa ympärilleen.

4.8 Unet

Kaikki kolme haastateltua kirjailijaa pitävät kirjoittamisen prosessinsa kannalta merkityksellisenä sitä, että alitajunta työskentelee heidän nukkuessaan. Niina Hakalahti kertoo hyödyntävänsä uniaan ”suoraan” materiaalina runomuotoisessa tekstissä.

Joel Haahtela kertoo saavansa unen aikana lauseita, kohtauksia, kuvia ja visuaalisia näkyjä:

Mistä maailmat alkavat? -kirjan kirjoittamiseen liittyi muutaman kuukauden intensiivinen jakso. Aivoni olivat valppaat tarinan suhteen myös unen aikana. Saatoin herätä keskellä yötä ja päässäni oli valmiita lauseita, jotka kävin kirjoittamassa ylös. Joskus tiesin heti aamulla herättyäni, mitä tulisin sen päivän aikana kirjoittamaan. Seuraava luku oli muotoutunut yön aikana mieleeni, kirjoitin sen melkein kuin automaattikirjoituksella. Joskus yö tuo mieleeni valmiita lauseita, mutta pääasiassa kohtauksia ja kuvia, visuaalisia näkyjä.

Annikki Hanhisuo kertoo nähneensä aina paljon unia. Hän kuvailee niitä aroiksi lapsiksi, jotka tulevat muistiin, kun niitä kutsuu:

Oli vaihe, jolloin en nähnyt unia, mutta kun aloin houkutella niitä, ne palasivat. Joka aamu, kun heräsin, kysyin itseltäni ensimmäiseksi, mitä unta näin. Unet alkoivat nousta mieleen pieninä muistikuvina. Vähitellen ne muuttuivat pitkiksi, värikkäiksi ja monikerroksisiksi tarinoiksi. Aloin kirjoittaa niitä unipäiväkirjaan. Se osoittautui hyvin terapeutiseksi, varsinkin jos oli joku, jolle saattoi kertoa unensa, ja joka myös kertoi oman unensa. - - Unesta puhumisessa tapahtuu jotain samaa kuin psykoterapiassa. Unet ovat kuninkaantie alitajuntaan.

Annikki Hanhisuo kertoo saaneensa yhden julkaisemansa kirjan tarinan kokonaisuudessaan unessa:

Kun heräsin aamulla, tarina oli minulla mielessäni. Repäisin äkkiä jostakin paperia ja laitoin pääkohdat muistiin. Se piti kirjoittaa äkkiä ylös, koska tilanteet olivat unessa niin eläviä. En muistanut niitä kuitenkaan enää kirjoittaessani niin elävinä, mutta muistin jonkinlaisina. Kirjoitin kirjan kahdessa viikossa töitten jälkeen ja lähetin kustantajalle. Kustantaja otti sen sellaisenaan, ja siitä tehtiin myös äänite. - - Tiedän, että en ole tehnyt tätä kirjaa tietoisella minuudella. Tietenkin tarinaa oli tietoisella minuudella myöhemmin pakko täydentää.

1960-luvulla tehdyissä eri ammattiryhmien luovuutta selvittäneissä tutkimuksissa todettiin, että kirjailijoille oli kaikkein voimakkain unielämä (Haavikko 1984, 240). Uni ja luova toiminta ovat samanlaisia esimerkiksi siinä, että ne hylkäävät kanonisoidun todellisuuden ja kääntyvät etsimään vapautta, jonka mielikuvitus voi tarjota. ”Molemmat – luovaa toimintaa ajatellen erityisesti sen osatekijä inspiraatio – tuntuvat tulevan itsen tai minän ulkopuolelta ja olevan portti ’jonnekin muualle’ sisäisessä maailmassa” (Ikonen 1984, 156).

Unessa unisymbolit naamioivat mielikuvia toiminnasta ja suhteista, joita nukkuja ei voi ajatella avoimesti ahdistumatta. Toisaalta unien ajatellaan pitävän mielen ristiriitaista ainesta poissa niin, etteivät ne häiritse nukkujaa. (Ikonen 1984, 155.)

Kirjailija Eira Stenberg on havainnut unen ja kirjoittamisen vuorovaikutuksen olevan molemminsuuntaista. Unien ja runojen teemat ja muotokieli kumpuavat hänen kokemuksessaan samoista lähteistä. ”Uni on metafora, joka avautuu kielen kautta. Ja toisinpäin”. Kun tietoisuus etsii taiteellista muotoa, se toimii unen tavoin. Se tiivistää, projisoi ja etsii käsitteille kuvallisia konkretisoitumia. Kirjoittaminen merkitsee Stenbergille erityistä tajunnantilaa unen ja valveen välimailla, valveunta, jossa tietoisuus ja tahto käsittelevät piilotajunnan tuottamaa aineistoa. ”Sekä uni että runo viestivät tunteista ja ongelmista, jotka valve lakaisee maton alle.” Ennen unien ajateltiin rakentavan yhteyttä tuonpuoleisen kanssa, mutta Stenberg sanoo löytävänsä tuonpuoleisen omasta itsestään. ”Tiedostamaton on osa nykyihmisen identiteettiä ja kelpaa selittämään kirjoittamisen mysteerejä.” (Stenberg 1988, 123–124.)

Kirjailija Agneta Enckell puolestaan hajottaa yrityksen valjastaa uni näppäräksi lenkiksi tiedostavan ja tiedostamattoman välillä. Tiedostamaton jää kätköön, ja kieli pikemminkin kätkee kuin paljastaa sen:

...jos muotoilen runoksi unen, jonka olen nähnyt, niin kuin joskus tapahtuu, koko unen tai sen katkelman, niin onko se siksi, että se saa kielellisen ilmaisun, muuttunut joksikin ulkopuolellani olevaksi, ulkoiseksi todellisuudeksi, ulkoiseksi virikkeeksi? -- ...päteeke sama muistoon? ja sitä, mikä on oikeasti sisäinen todellisuutemme, emme tavoita edes itse? se on tiedostamattomamme? (kuten emme voi nähdä myöskään fyysistä sisintämme, sisälmyksiämme?, luurankoamme, ellei se paljastu onnettomuuden tähden) - - ja tiedostamaton, todellinen sisimpämme, sellaisena kuin se runossa ilmaistaan jää itse asiassa edelleen kätköön meiltä, kieli pikemminkin kätkee sen kuin tekee näkyväksi? mutta sen voi kuulla? *runon salaisuudet (tai mitä ei voi käsittää) on mitä jää jäljelle kun kirjoittaa?* (Enckell 2012, 69–70.)

4.9 Kirjalliset esikuvat polulla tiedostamattomaan

Kirjallisia esikuvia luetellessaan kaikki kolme haastattelemaani kirjailijaa kertovat yhtenä vaikuttavana ominaisuutena sen, että teoksesta voi aistia kirjailijan yhteyden alitajuntaansa. Niina

Hakalahdelle tällaisia esikuvia ovat olleet runoilijat Sirkka Turkka ja Risto Ahti. Joel Haahtela mainitsee Orham Pamukin, ”sielunkumppaninsa” Raija Siekkisen ja suurimpana Thomas Mannin.

All time favourite on Thomas Mannin *Taikavuori*, se on nytkin menossa, viidettä kertaa. Kirja kertoo nuoresta miehestä, joka matkustaa tapaamaan serkkuaan tuberkuloosiparantolaan ja jää sinne seitsemäksi vuodeksi välitilaan kellumaan. Olen viehätynyt siitä, että lapsuuden ympäristöni oli hyvin taikavuorimainen. Sekin oli välitila, toinen maailma, kadotettu paratiisi. Päähenkilön lumoutuminen vertautuu minulle kirjoittamisen ja syntyvän tarinan maailmaan.

Taikavuoren sairaalassa oli sielunhoitaja, psykoanalyytikko, jonka mielestä keuhkosairaus oli loppujen lopuksi tukahdutettua, sublimoitua rakkautta. Kirjassa ovat liikkeellä tiedostamattomat voimat. Siinä on monta tasoa, jotka resonivat oman lapsuuteni kanssa.

Annikki Hanhisuon voimakkain kirjallinen vaikuttaja on ollut Mika Waltari. Hän mainitsee myös Eeva Joenpellon ja Helvi Hämäläisen kyvyn koskettaa lukijaa ”toisesta tasosta”:

Waltari oli ilmiömäinen tyyppi, joka pystyi kulkemaan sisimmässä maailmassaan vaikka missä, ja kuitenkin hän oli tavallinen mies, joka poltteli piippua harmaassa työhuoneessaan. Hänen teoksensa ovat lumonneet minut. Rakastan sitä mielikuvituksen lentoa, ajan kuvausta ja pitkää köyhtä, joka kulkee järkälemäisten romaanien läpi katkeamatta kertakkaan.

Myös Eeva Joenpelto kuvasi elämää toisesta tasosta. - - Minuun teki vaikutukset Joenpellon tarkka ja kiinnostava tapa kuvata ihmisiä ja elämää. Hän näyttää romaanihenkilöittensä luonteen ja sielun hienolla ja koukuttavalla tavalla. Samalla hän tulee vetäiseksi lukijan syvemmät kerrokset pintaan. Samoin tekee mielestäni Helvi Hämäläinen.

Kirjallisuuden avulla kirjailija voi päästä yhteyteen paitsi oman alitajuntansa myös kollektiivisen alitajunnan kanssa, joka on ihmislajin yhteisen kokemuserustan rikas varanto. Kirjailija, filosofi ja luovan kirjoittamisen opettaja Torsti Lehtinen löytää kollektiivisen alitajunnan ääreltä myös kirjailijaa alati askarruttavan paradoksin. Samalla kun olemme toisillemme perin juurin tuttuja, jääme toisillemme ikuisiksi salaisuuksiksi. (Lehtinen 2003, 90.) Kirjallisuus näyttäytyy haastatelluille paikkana, joka tarkastelee tätä paradoksia sekä ihmisten välisenä että ihmisen sisäisenä tehtävänä liikkua tunnetusta tuntemattomaan.

4.10 Leikki

Annikki Hanhisuo mainitsee leikkimisen tapana vaalia yhteyttä luovaan sisäiseen minäänsä:

Vaikka mitä teen, minä aina leikin.

Luovuus ja leikki kumpuavat samasta lähteestä. Psykoanalyytikko D.W. Winnicottin mukaan ihminen on leikkiessään luova, ja vain ollessaan luova hän voi löytää itsensä. (Winnicott 2005, 73.)

Luovan kirjoittamisen prosesseja käsittelevässä väitöskirjassaan Emilia Karjula toteaa kirjoittamisen olevan rooleilla leikkimistä: ”Leikki avaa kirjoittajan taustan ja hänen kirjoittamansa fiktion välistä tilaa: kirjoittajan itse ja hänen taustansa voivat leikin avulla siirtyä fiktion maailmaan” (Karjula 2020, 95).

Kun joku on taitavampi, parempi ja jännittävämmän assosioiva kuin muut, hänestä tulee taiteilija. Kun taitelijasta tulee ammattitaiteilija, leikki on muuttunut työksi (Karjula 2020, 96). Leikin ja taiteen yhteyttä tutkinut Mihály Csikszentmihalyi näkee taiteilijan flow-kokemuksen nautinnollisen leikin kaltaisena (Csikszentmihalyi 2005, 113–114).

Claes Andersonin syntesi runon luomistapahtumasta punoo yhteen leikin kaikkeen edellä kuvattuun seuraavasti:

Jotta runosta saisi elävän ja monipohjaisen, sen täytyy nousta yhteydestä lapsellisiin, regressiivisiin, kaikkivoipiin ja demonisiin piirteisiin, tietysti yhteisymmärryksessä taitoni ja loogisen ajattelukykyäni kanssa. Joskus runo ”kirjoittaa itsensä”, se vain kirjoittaa itsensä niin kuin enkeli ilmestyy, ei ole mitään muutettavaa, ei lisättävää eikä poisotettavaa. Se tapahtuu silloin, kun armoitettu flow-tila joskus on läsnä, se jumalainen kaikkivaltias. (Anderson 2012, 25)

Luku 5

Luvattu maa

Yhteenveto ja opitun soveltaminen omassa kirjoittajan työssä

Tässä luvussa vien luvussa neljä kuvaamani merkityskokonaisuudet yhteen (Aaltola-Valli 2010, 44.) ja tarkastelen kandidaatintutkielmani löytöjä oman kirjoittamisen prosessin kannalta. Tavoitteenani on löytää uudenlainen kirjoittamisen kyky, joka vapauttaa tiedostamattoman mielen varannot rikkaammin luovien prosessieni käyttöön.

5.1 Yhteenveto

Haastattelemani kirjailijat Joel Haahtela, Niina Hakalahti ja Annikki Hanhisuo ovat luovuus-tutkimusten näkökulmasta tyypillisiä kirjailijoita. Heidän lapsuutensa kasvuympäristö on ollut riittävän turvallinen, jotta he ovat uskaltaneet tutkia itseään ja maailmaa rehellisesti, elää elämänsä ydinminuudestaan käsin ja päästää irti kontrollista. Heidän kasvuympäristönsä on tarjonnut malleja luovan työskentelyn assosioivan ja koostavan vaiheen vaihtelusta eli alitajuisen ja tietoisien mielen yhteistyöstä. Taide, luonto ja leikki ovat rikastuttaneet heidän mieltään ja tarjonneet aineksia assosiaatioille. Heillä on myös kaikilla ollut elämässään varjoja, kuten yksinäisyyttä, lähipiirin sairautta, vanhempien ristiriitoja sekä ulkopuolisuuden tunnetta. Oman elämän jännitteiden purkaminen, itsestään selvän ottaminen sekä menetysten sureminen ja hyväksyminen ajavat kirjailijoita kirjoittamaan.

Puute, poissaolo, tyhjä kohta, rakkauden kaipuu ovat luovuuden takana. Merkityksettömyyden tunne, jota jokainen ihminen yrittää ratkaista. Kirjoittaminen on luova tapa ratkaista näitä kysymyksiä.

Joel Haahtela

5.2 Miten saan oman mieleni liikkumaan tiedostavan ja tiedostamattoman välillä kirjoitusprosessissa?

Luovan kirjallisuuden opettaja Dorothea Brande kommentaa oikeaan suuntaan: ”Aluksi meidän pitää opettaa tiedostumaton virtaamaan mukaan kirjoitustyöhön. - - kirjailijaksi tulemisen ensimmäinen askel on tiedostumattoman mielen kiinnittäminen kirjoituskäteen” (Brande 2020,

70). Aavistan kuitenkin, että tämä on tehtävä, jota ei voi suorittaa – ei toisen eikä oman käskyn voimalla.

Olli Jalonen päättää väitöskirjansa kuvaamalla assosiatiivista kirjoittamisen virtaa. Siinä ammennetaan sellaista, missä osa tuntuu nousevan tuntemattomasta tai kadoksista: ”Tällöin kirjailija on itsekin kuin assosiaatioon valmista tarpeeksi ohutta kangasta, sellaista läpäisevää omuusiensa virtaa, jonka kuljettamana monenlainen kerroksellinen yhdistyminen voi helpommin ja esteittä tapahtua” (Jalonen 2006, 282).

Kirjailijalla on kaksi työkalua: kieli ja kirjoittaja itse, sanoo puolestaan Torsti Lehtinen. Kielen tulisi olla mahdollisimman läpinäkyvää niin, että lukija ei näe kirjaimia paperilla, vaan hän näkee kielen avaamasta ikkunasta maailman, jonka kirjailija loihtii. Entä millainen kirjailijan tulisi olla? Sellainen, sanoo Lehtinen, joka pyrkii tuntemaan itsensä ja katsoo itseään mahdollisimman monesta peilistä, toisen ihmisen sielun peileistä. (Lehtinen 2003, 140–141.)

Minun tekee mieli tarkastella ohutta kangasta, läpinäkyvyyttä ja kirjailijaa peilin edessä myös hiukan toisin. Kirjailija on ihminen, joka on ammentanut näkemisen rohkeutta toisen ihmisen hyväksyvistä katseista. Se on hänen hyvä peilinsä. Hyväksynnästä ja huolenpidosta rakentuu niin suuri sisäistetty turvassa olemisen kokemus, että kirjailija uskaltaa omistaa osaksi itseään myös alitajuntansa ja oman varjonsa. Tämä itsensä tunteminen ja hyväksyminen (rakastaminen) tekevät mahdolliseksi kirjoittaa yhteydessä alitajuntaan niin, että kirjailijasta tulee läpinäkyvä, ohut kangas, joka uskaltaa antaa myös alitajuisen itsensä lukijalle. Silloin hänen kielestäänkin tulee läpinäkyvää.

Miten minusta siis voi tulla kirjailija, joka liikkuu tiedostavan ja tiedostamattoman välillä kirjoitusprosessissa? Ottamalla vastaan rakkautta, joka valaisee pimeää, joka täyttää tyhjää ja joka nimeää tuntematonta.

Täältä tullaan, Narnia! Vaatekaapin peräseinä joustaa jo.

5.3 Jatkotutkimuksen aiheena in-Spiraatio

Antiikin Kreikassa runoilijoita pidettiin ihmisinä, joilta jumalat veivät järjen, jotta he voisivat puhua heidän kauttaan. Runot syntyivät siis inspiraation eli jumalallisen innoituksen vallassa. Platon tunsikin myös toisenlaisen runoilijan, sellaisen, joka ei ollut muusien inspiroima, vaan seppitti runoja omasta päästään. Todellinen taiteilija oli Platonin mielestä vain inspiroitu taiteilija. Homeros aloitti runoilemisen pyytämällä Muusaansa puhaltamaan itseensä laulun hengen. Kun runoilija hengitti sisään (lat. *in-spirare*) jumaluutta, hänet täytti entusiasmi (kreik. *enthousiasmos*, Jumalan vallassa olemisen). Näkemys kirjailijasta toisen todellisuuden

sanansaattajana on hyvin vanha. Luovan inspiroitumisen ja assosiaation tila tulkittiin romantiikan aikakauteen saakka kirjailijan joutumisena tuntemattomien voimien, kuten Jumalan, paholaisen tai kuolleen hengen valtaan. Mika Waltari kuvitteli parhaina hetkinään välittävänsä yliaistillisesti saamaansa sanomaa, joka sai hänen kauttaan kirjallisen muodon. (Haavikko 1984, 230–232.)

Vasta kun psykologiassa tunnistettiin ja ryhdyttiin tutkimaan mielen alitajuisia prosesseja, inspiraatio alettiin nähdä luovan työn tiedostamattomana tekijänä. Fiktiivisen luomisen ilmiö on pysynyt vuosituhannet samanlaisena, mutta sen tulkinta on muuttunut maailmankuvien mukana.

Minua kiinnostaisi tutkia, mitä fiktiota kirjoittavat ansioituneet kristityt kirjailijat ajattelevat Jumalan Hengen vaikutuksesta kirjoittamiseensa ja miten he ovat tätä vaikutusta kirjoittaessaan kokeneet. Aihetta ei liene Suomessa aiemmin tutkittu.

Luku 6

Lähteet ja kirjallisuus

Lähteet:

Niina Hakalahden, Joel Haahtelan ja Annikki Hanhisuon (pseudonyymi) puolistrukturoidut syvähaastattelut.

Säilytys: Danielle Miettisen arkisto, Riihimäki.

Kirjallisuus:

Aaltola, J. & Valli, R. (toim.). 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin, II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Anderson, C. 2012. Kysymyksiä epäselviin vastauksiin (ss. 19–32). Teoksessa Turunen, M. (toim.) Miten kirjani ovat syntyneet 5. Helsinki: WSOY.

Brande, D. 2020. Kuinka kirjailijaksi tullaan. Tallinna: Kustannusosakeyhtiö Pääjalkainen. Suom. E. Koivunen.

Csikszentmihalyi, M. 2005. Flow – Elämän virta. Kirjoituksia onnesta, siitä kun kaikki sujuu. Tallinna: Rasalas Kustannus.

Ehnberg, L.: Unia, satuja ja myyttejä. Johdatus C.G. Jungin analyttiseen psykologiaan. Noxboox, 2013.

Enckell, A. 2012. ”Ikään kuin kuulostelisin jotakin erityistä ” (ss. 58–83). Teoksessa Turunen, M. (toim.) Miten kirjani ovat syntyneet 5. Helsinki: WSOY.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Fagerholm, M. 2012. Tahdon olla sellainen, jonka läpi tuuli käy (ss. 84–130), Teoksessa Turunen, M. (toim.) Miten kirjani ovat syntyneet 5. Helsinki: WSOY.

Gadamer, H.-G. 2004. Hermeneutiikka, Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa. Suom. I. Nikander. Tampere: Vastapaino.

Haapaniemi, E. & Kuusela, M. 1989. Kirjailijan työhuoneessa. Helsinki: Gaudeamus.

Haavikko, R. (toim.) 1976. Rivien takaa. Nykykirjallisuuden tutkimusta kirjailijahaastattelujen pohjalta. Vaasa: SKS.

Haavikko, R. 1984. Luova kirjailija (ss. 229–249). Teoksessa Haavikko, R. & Ruth, J. (toim.) Luovuuden ulottuvuudet. Espoo: Weiling & Göös.

- Haavikko, R. 1991. Miksi heistä tuli kirjailijoita? Teoksessa Haavikko, R. (toim.) Miten kirjani ovat syntyneet? 3. Virikkeet, ainekset, rakenteet. Helsinki: WSOY.
- Heikkinen, H. Narratiivinen tutkimus – Todellisuus kertomuksena (ss. 143–159). Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Juva: PS-Kustannus.
- Hirsjärvi, S & Hurme, H. 2011. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Tallinna: Gaudeamus.
- Hulmi, H. 2010. Saattaen vaihdettava. Vapaudu kirjoittamalla. Keuruu: Kansanvalistusseura.
- Hägglund, T.-B. 1984. Luovuus psykoanalyttisen tutkimuksen valossa (ss. 123–146). Teoksessa Haavikko, R. & Ruth, J. (toim.) Luovuuden ulottuvuudet. Espoo: Weiling & Göös.
- Hägglund, T.-B. 1991. Psykoanalyysin luovuus ja luovuuden psykoanalyysi (ss. 25–38). Teoksessa Psykoanalyysin luovuus. Psykoanalyttikko Vilja Hägglundin juhlaKirja. Psykoterapiasäätiö Monasterin Psykoanalyttisiä toimituksia III. Oulu: Psykoterapiasäätiö Monasteri.
- Hänninen, V. 2010. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Juva: PS-Kustannus.
- Idström, A. 1988. Unen tosi (ss. 28–34). Teoksessa Helakisa, K. (toim.): *Unityöt. Suomalaisen kirjailijoiden unia*. Keuruu: Otava 1988.
- Ikonen, P. 1984. Uni ja luova toiminta (ss. 147–158). Teoksessa Haavikko, R. & Ruth, J. (toim.) Luovuuden ulottuvuudet. Espoo: Weiling & Göös.
- Jalonen, O. 2006. Hitaasti kudotut nopeat hetket. Kirjoittamisen assosiaatiosta 1900-luvun suomalaisessa proosassa. Keuruu: Otava.
- Jalonen, R. 2003. Kirjoittamisen tosi syntyy unenkaltaisesti. Psykoterapia-lehti 1/2003 (ss. 42–48).
- Jalonen, R. 2007. Kirjoihin sidotut (ss. 44–52). Teoksessa Levola, K. (toim.): Kirjailijan työmaat. Helsinki: Tammi.
- Jung, C.G. 1991. Symbolit – Piilotajunnan kieli. Helsinki: Otava.
- Järvilehto, P. & Järvilehto, J. 2020. Pim! Olet luova. Tuuma.
- Kahneman D. 2012 Ajattelu, nopeasti ja hitaasti. Suom. Kimmo Pietiläinen. Helsinki: Terra Cognita.
- Karjula, E. 2014. Muusat kirjoittajan tukena. Erään taiteellisen tutkimusmatkan alku (ss. 153–176). Teoksessa Karjula, E. (toim.) Kirjoittamisen taide & taito. EU: Atena Kustannus.
- Karjula, E. 2020. Sommitellut muusat. Rituaali ja leikki luovan kirjoittamisen prosessissa ja kirjoittajaryhmän toimissa. Helsinki: Ntamo. Kirjoittamisen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- Koljonen, K. 2015. Alitajunnan rooli taiteellisessa prosessissa. Kuvataiteen koulutusohjelman opinnäytetyö. Saimaan ammattikorkeakoulu.

- Kurkela, K. 2004. Winnicott, raja, luova asenne. *Psykoterapia-lehti* 2/2004 (ss. 128–156).
- Kuuskorpi, T. 2014. Yhdessä luovuksissa (ss. 201–234). Teoksessa Karjula, E. (toim.) *Kirjoittamisen taide & taito*. EU: Atena Kustannus.
- Laine, T. 2010. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma (ss. 28–45). Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. Juva: PS-Kustannus.
- Lehtinen, T. 2003. *Sanojen avaruus. Luovan kirjoittamisen opas*. Helsinki: Kirjapaja.
- Lehtinen, T. 2019 *Sanojen avaruus. Opas luovaan kirjoittamiseen*. Tallinna: Arktinen Banaani.
- Olli, S. 2010. Itsesensuuri ja flow-tila vastavoimina. Kirjoittamisen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kirjaston e-julkaisu.
- Ollila, O. 2009. Välitilan elämismaailma. Joel Haahtelan tuotanto fenomenologian ja surrealismin kontekstissa. Kotimaisen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kirjaston e-julkaisu.
- Raami, A. 2015. *Intuition unleashed: On the application and development of intuition in the creative process*. Doctoral dissertation. Helsinki: Aalto University School of Arts, Design and Architecture, Department of Media, Design and Architecture, Department of Media.
- Riessman, C. K. 2008. *Narrative methods for human sciences*. CA: Sage Publications.
- Ruth, J. 1984. Luovuuden kehitys elämänkaaren aikana (ss. 37–60). Teoksessa Haavikko, R. & Ruth, J. (toim.) *Luovuuden ulottuvuudet*. Espoo: Weiling & Göös.
- Sharples, M. 1988. *How we write: writing as creative design*. London: Routledge.
- Stenberg, E. 1988. Peilistä katsoo Meduusa (ss. 122–129). Teoksessa Helakisa, K. (toim.): *Unityöt. Suomalaisten kirjailijoiden unia*. Keuruu: Otava 1988.
- Svinhufvud, K. 2007 *Kokonaisvaltainen kirjoittaminen*. Jyväskylä: Tammi.
- Turunen, M. 2012. Tihentyneet hetket (ss. 7–18). Teoksessa Turunen, M. (toim.) *Miten kirjani ovat syntyneet 5*. Helsinki: WSOY.
- Tähkä, V. 2001. *Mielen rakentuminen ja psykoanalyttinen hoitaminen*. Helsinki: WSOY. 3. painos.
- Uusikylä, K. & Piirto, J. 1999: *Luovuus. Taito löytää, rohkeus toteuttaa*. Jyväskylä: Atena kustannus.
- Vuorinen, R. 1984. Tietoinen, esitietoinen, tiedostamaton (ss. 21–41). Teoksessa Kojo, I. & Vuorinen, R. (toim.) *Tietoisuus ja alitajunta*. Juva: WSOY.

Waltari, M. 1980. Kirjailijan muistelmia. Toim. Haavikko, R. Helsinki: WSOY.

Winnicott, D. 2005. Playing and Reality. New York: Routledge.

Verkkolähteet:

Ortodoksikirkkoon liittyneen Joel Haahtelan uudessa romaanissa seikkaillaan Kreikassa – ”Siellä ovat tärkeimmät pyhiinvaelluspaikat”.

Ilta-Sanomien artikkeli, kirjoittanut Suvi Kerttula 6.12.2020 (haettu 18.3.2021.).

<https://www.is.fi/viihde/art-2000007663035.html>

Jyväskylän yliopiston verkko-opas Menetelmäpolkuja humanisteille (haettu 18.3.2021.).

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimetelmat>

Haastattelukysymykset

Miten koet seuraavien asioiden vaikuttavan mielesi liikkeeseen tiedostavan ja tiedostamattoman välillä kirjoitusprosessissa?

Lapsuuden kokemukset

Unet

Opettajat

Kirjoittamisen opettajat

Kirjalliset esikuvat

Toisten tekemän taiteen vastaanottaminen

Konkreettinen kirjoittamisympäristö

Kirjoitatko itsellesi vai lukijoille?

Millaisten asioiden olet huomannut aiheuttavan sisäistä sensuuria kirjoittaessasi?

Mitä totuudellisuus tarkoittaa sinulle kirjoittajana?